

jasna
melvinger

PET
SESTARA

Radnički univerzitet
»RADIVOJ ČIRPANOV«
Centar za dijafilm
i izdavačku delatnost
Novi Sad,
Vojvođanskih brigada bb

JASNA MELVINGER: PET SESTARA

Uređivački odbor:

GOJKO JANJUŠEVIĆ

VASILJE KALEŽIĆ

DRASKO REĐEP

Urednik:

GOJKO JANJUŠEVIĆ

jasna melvinger

PET SESTARA

Naslovna strana:
SLOBODAN KUZMANOV

Tehnički urednik:
VLADIMIR NIKOLIĆ

Koj ima na sebi košulu pranu nedilom, neka je skine, grom će ga ubiti, Njezina bezuba usta, Njezino lice još neprogutano prazninom, plave izbejljene oči plaše Lizu starom pričom o grešniku u procesiji. Kroz šalukatre, diže se prašina iza onih koji mole za kišu, zlatni i crveni crkveni barjak, opušten na motki, iza njega usijana, oznojena crkvenjakova ćela. I kada su Nju iznosili nije se Liza usudila *med svit*, pod crnim barjakom odgmizala je, između proreza na šalukatrama, prema groblju ista ovakva povorka, samo se nisu videla lica.

Prst gospodnji, uzdahne plačljivo, kao eho Njezinom glasu koji joj je sve čujniji u ušima otkako su je izneli iz *pridne sobe*. Debela žanilska marama, koju je razdrešila pod bradom, sklizne, gluvoća od nje prestane, zatekne je tišina od sata na zidu, iskićene kazaljke, zaustavljene među rimskim cif-

rama. Ponovo je steže u prsima, kao da je nešto vuče s leve strane otkad je sve ispražnjeno. Otpinje kopče, jakna sa sitnim porupčićima visoko je do guše, smuči joj se od mirisa na svečane, ustajale haljine, nema ko da joj pomogne otkačiti petlje, teško je skinuti i košulju preko guravih leđa, a kamoli stegnutu crninu.

Moraš imati u čemu će te saraniti, kazala je Ona kada su Lizi šili tu *reklu*. Ni da se digne na jastuku, a morali su ređati oko nje po krevetu sve što je bilo pripravljeno da se metne u *sanduk* i da se obuče na Nju. Svaki su dan morali ceo »štafirung«, crne svilene *haline*, čaršave i pokrove, da šire na suncu, preko *lojtre*, a onda opet da slože u ormar. *A sad u mokrom leži*, strese se Liza, *svi su Ju škropili svetom vodicom*. Kao da kasnije Njena usta nisu postala mirna i skoro bezbojna, začuje kako ponovo iz njih hropti, nadutih kao tamna, podsela masnica, kao da su opet uzaludno, strašno razjapljene, zaokružene za vazduhom. *Stomak je bio pod pupkom ulegnen, nad pupkom nadunen, nije se mogla zavezati dolna sukna*, iskrsavaju pred Lizom slike koje su je najviše uplašile, ošamutile krajnje neprijatnim osećanjem i, trudeći se da ih izbegne u svesti, vidi ih još intenzivnije i nametljivije. Sedi pred ogledalom ne videći se u njemu, povadila je *harnadle*, kako je svake večeri navikla, sada može da skine *cop* smotan uvrh glave i da ga ostavi u škatulu, ostatak njene nekadašnje, devojačke kose što ga umeće sa brižnom sujetom, da marama lepše stoji. Njena

kosa je uvek bila tanka i mekana kao iskidana svilica, nema šta da se uplete.

Trudi se da savlada mučninu koja joj nadolazi, guta pljuvačku kao da ima *vatru*. To je zato što nije dugo jela, pomišlja, seti se onog suvog i tvrdog kolačića od podne, jedva se izmrvio u ustima. *Muš-kaconi se peču za Uskrs, biće i' do Božića*, kao da Nju čuje, besprigovorne i škrte rečenice, ponavlja ih glasno, kao što je često, dok je Ona bila živa, za Njom ponavljala, kao eho, i već joj nije tako čudno što govori sama sa sobom. Pokušava da objasni tu mučninu, stomak joj se popeo pod grlo. *Mora da su oraji bili crvlivi, kolači se osećaju na mišove*. Cela soba, čini joj se, oseća se na miševe, naročito po ćoškovima i tamo gde su daske u patosu trošne. *Ili na pišačku, išla je pod sebe*, vraća joj se slika Njezinog bolesničkog kreveta, iskuvavanje čaršava, iznošenje na sunce promoćene posteljine. I ponovo se Ona, *kao pile nogama za vrat*, bespomoćno bori buncajući, zapliće se u iskidani san, čije su krpice, nesuvisle reči, zaostale iz celog života, sada ispreturane u strašnom dar-maru, sve trzajima usana spojeno u kolaž nerazumljivog.

Srce Isusovo i srce Marijino, zadahće Liza kao da je ponovo Ona u agoniji i usne joj se pokreću, zaplašeno, skoro refleksno pribegavajući molitvi. Na nabranoj je draperiji crvene Isusove haljine srce na žutom plamičku, kao na žutoj božićnoj slamici, i na Marijinoj tamnomodroj halji to isto. Ova srca, uprkos drečavim, vašarskim bojama i jeftinom klišeu svete slike, samo pojačavaju u njoj

nelagodu, kao od tople živinske iznutrice. Ponovo joj se prikaže, kao u mori, prst onog sveca, oguljena kožica u sluzavoj vodi relikvijara, koji se ljubi samo u dane kada se dešavaju čuda. Takve crkvene morbidije u njoj uzrokuju drhtavicu i teskobu.

Kud češ taka med svit, čula je Nju kada je juče kanila na groblje. Sad više niko od mlađih i ne kaže *svit* i *sviča*, ali ona je tako navikla. *Za mene staru je i tako dobro*, brani se od dečurlije koja u školi drukčije uči. Ni kod sestara ne ide. *Ni neditom*. Kad je Ona bila živa, pa je nešto poslala, Liza je to *pod kecelu*, pa po mraku, uz kuće. *Nemaju oni kada dojči*, voli da ih opravdava, ne tužeći se na samoću. Ona kod Lize nije pokušala da razbije stid zbog fizičkog nedostatka, držala ju je neprestano uz sebe. Ni u crkvu, otkako je, kao devojkica, postala naročito osetljiva na svoju guravost, nije išla. *A gospodin tako lipo prodikuje, ništa ga ne razumim*, objašnjava svoju očaranost svećanim i neobičnim iz detinjstva. *I svira, šva se stresem kad grune s kora, čisto se čovik zanese*. Od svih sestara, zbog telesne mane i povučenosti u kuću, ona je sačuvala najviše ikavskih reči koje su se kod drugih počele gubiti u ekavštini, ipak provire, podsete na starinsko, kao kad se nova naslaga kreča oljuska i proviri nekadašnja boja.

Ili nije dugo pajala prašinu, pa je zato tako guši. *Nečeš valda sesti na plišenu stolicu*, i ne pokuša da se oslobodi Njenog autoritativnog glasa, potraži drugo sedalo. Od svih plišanih stolica ostala je jedna. Svaka je sestra odnela po dve, samo

joj je Angela ostavila jednu, pliš je bio malo *oflekan*. A za sve sam ja *isheklala* one *šlingeraje* za preko *pliša*, teška srca Liza pomišlja na svoje vezove i sve stvari koje su sestre raznele u *tal* posle majčine smrti. Rezika je odmah poslala pijanog Pletkapića što kod njih radi. *Dobila je najsirotin-skije stvari kad se udavala, nema di veš da složi*, natovarili su *niski orman sa šufladlama*. A di ču ja *sada čirake i svetog Antuna sa lilijom, to je uvijek tu stajalo*, uzdiše Liza, vraća se rublju koje je povadila kad su odnosili ormar i ostavila preko drugog kreveta. Čaršavi izglaçani pod *rolom*, jastuci sa čipkerajima i njenim kitnjasto izvezenim devojčkim monogramom L. G. Liza Gregurić, osušena kita ružmarina i majčine dušice. *Svaka je uzela dve šolice*, nastavlja da se oprašta sa svojim stvarima. Sestre su, ne mogavši da se slože, rešile da podela bude pravedna: rasparile su servize i garniture.

Nećeš valda trošiti elektriku, krunicu i u mraku možeš moliti, protestuje Ona na svaki Lizin pokret. Iz mraka se tako lepo vidi, napolju je uvek svetlije, čuju se zričci. Prebire crne kuglice po lančiću, ruke su zaposlene kao kad se kruni grašak, čija perje, kukiča čipka, sigurnost navikle radnje pod prstima, zrno po zrno bez kraja i konca, uz iluziju trajnosti, koju uvek pruža poznati redosled. Usto, krunica lišava neprijatnosti ćutnju, daje joj opravdanje, mada je teško reći da li je to nečujno micanje usana uvek očenaš ili zdravomarija. Prazna je Lizi soba i bez kožnog kanabeta. *Uvijek smo se tako skupili u mraku, Ona moli, ja malo dremam*,

žali za starim otomanom, uglačanim od upotrebe kao koža na izlizanom sicu fijakera u šupi. Na mestima gde se najviše sedelo koža je najsvetlija, tek što nije popucala da iskoče spiralne opruge i čvrsto sabijeni pamuk.

Razmešta krevet, majčin je u mraku do njenog, velik kao lađa. *Nadunio se od dolne i gorne perine i od tri velika jastuka.* Plafon je najedared otišao visoko, i zid, tamo gde *fali* niski ormar i tamo gde *fali* kožni kanabet, drugačiji su, kao da nije ista soba. *I sveti Antun, grij je kasti, prominio se u licu ko da su ga izvukli iz vode,* pričinja joj se da je izmenjena gipsana figura sveca, kupljena na *Veliku gospojinu* na Tekijama. I porculanske figurice anđelčića podsećaju na malog Baltazara što je od šest godina *prominio* svitom, od guše, i na malu Vidicu što je živela samo dve godine, *slaba je bila.* Daleko mu *lipa kuća,* potari ga *sveti križ,* promuca, ali svetac još naduvava obraze. Liza je zažmurila, metnula ruku ispod *dušanke* u nedra. Kao da ima *vatru.* Skupila se, *stisnila* butine jako. *Muka — nesvest,* osećanje neprijatnosti, ljuljanje slika pred očima razilazi se, zadržala je u smirujućem užitku.

Dodaj maramu, da se zagrnem, nije trebalo srušiti zidanu furunu, jedan snop kukuruzovine i toplo ko u raju. Od zidane furune u sobi je mlaka toplina, zasićena od molerskog kaolina i maltera. Okolo fusekle, treba i' uštopati, štrimfle, treba i' pokupiti i oprati, mačke pregojene od živinskih creva i otpadaka sa klanja, ispod vešala, gde se mrznu izbrijane svijnske pole, zamućene barice sukrvice. Prozor, učvršćen više puta ukrštenim gvozdenim prečkama, brave i baglame, štangle preko vrata, zaključati se i čutiti nutri, čutiti ispod perine, tućati oraje, koj bi to sad mogo biti u mrak. Idu Lucije po sokaku, sa zapaljenim očima kroz bundevinu glavu, po neosvetljenim zidovima u sobi šaraju senke.

Ne mogu se ja sagniti, viš koleno, pipaj kako je tvrdo, otekmeno, Angelino koleno ispod zadig-

nute suknje sa zapahom štale, *pišačke*, pokazuje se slonovski, u istoj otekloj širini spušta se do velikog, komotno obuvenog stopala, na papučama muškog broja ima prašine i štalske pleve. *Idi zatvori živinu, da ne bi tvor. Ne smim ja po avliji. Skliznila bi' se.* Kao je poledica neposuta pepelom, Angela pipa pre zakoraka, onda se ruši na stranu, zadihano se opirući štapom. *Kaže doktor da oslabim, a di je to dobro jesti na zetinu.* Koleno je kao čelo deteta, prevelike, vodene glave, dok ponad zarozane čarape Angela gnječi nogu, da bi ublažila kljuvanje.

Cigle u kuhinji nisu najčistije. Ulazi se sa blatnjavim gumenim čizmama po litru vina, *frakl rakije.* *Ne ležim ja uvek, zvrnem se malo na kanapet. Ako koj dojde, zna di je ključ od podruma i di je teglica.* Sam će se spustiti niz *glenave* basamke. *Ne smim ja po tim štenglama bez štapa.* Po *birvadima* su se uz te basamke valjala burad za sentomaške *birtaše* i za slavonske trgovce. Zadah podzemnog znoja po zidovima sa vinskim mirisom i sumpornim dimom, burad, dalje u podrumu, presvlači se mikroskopskim gljivičastim naslagama. Danje svetlo dopre do akova sa slavinama gde vise *šlaufovi*, *teglice*, levkovi i počinje dvostruka perspektiva petstolitarne buradi, žigosane usijanim gvožđem, inicijalima B. K. Blaž Karas. *Imam vina i rakije, samo teško se proda. Juče je jedan kazo da će dođi s balonom, a još nije bio.* Sa štapom, u teretnom čurku, sa astraganskom kragnom, sa debelom maromom, u čvor pod gušom, Angela je glomazno

široka dok se naginje da otčepi vranj. Usrkava zrak iz *teglice* da se popne vino u staklo, ispuni onaj ispupčeni deo, sličan bešici. U ogledalu, nagnutom iznad *niskog ormana s šufladlama* mala soba sa krevetom pretovarenim perjem i, kroz otvorena vrata, zatamnjenje srednje sobe sa smeđim uljanim *molerajom*. Angelina brada, oduža, tvrdo-glavo isturena, sa gdekojom kruto štrčećom sedom dlakom, kozji preživa reči, brige ne idu dalje od sutrašnjeg posla za nadničare do narednog subotnjeg plaćanja. *Nastaviti kazan, još ima komine, neko će doći po rakiju*, kao sa večite trake glas se upija u istanjene *čipkeraje* zavesa, u neravninama zidova ublažuje se paučinom i senkama i sagovornik za to vreme, u razlivenom jezercetu žive ogledala naspram sebe, posmatra kako ga iz godine u godinu lice izdaje i strpljivost mu biva zdrobljena mli-vom reči. *Sutra će se opcigivati, izvešće se snig iz avlije, upregniče se kojna u sanice...*

Sećajući se vremena sa više zemlje i više novaca, jedina realnost na koju može pristati jeste plaćanje renomea gazdarice, pre svega u vlastitim očima, ne odolevajući iskušenju sujete, a tek onda brinući se o *svitu*, koji sačinjavaju one dve-tri komšijske kuće na *gorjnoj strani sokaka*. I jedan sam čovik bi mogao *orezati, odgrniti, pošprijati* itd. ono malo vinograda, ali Angeli se čini da jedan nadničar odlazi samo na *zemlju nekog siromaka*. Zato i nastaju glavobolje oko obavezno *tri nadnice*. *Ona skotara Katka neće da pozajmi, stisnila pa ne da.*

Ipak, odnos Angele i njene sestre, *skotare Katke*, pogrešno je tumačiti škrtošću jedne, a sklonošću druge da bude široke ruke. Obe jedu samo od onih *bresaka šta su pocurili po zemli*, a ne od lepih, krupnih, namenjenih za pijacu. Ali Angela ne želi da plati za posao koji bi nju lično stao truda i napora, a Katka sa strašću riba, *glanca* sve sama, pri čemu u toj tvrdoglavoj radljivosti ima više potisnutog, mrgodnog besa i inata, nego euforije, koju bi, najzad, teško i bilo očekivati posle *šesete*. Katka Angeli, osim udaje za Blaža Karasa, jer ni kratka oćijukanja s njim žene lako ne zaboravljaju, podsvesno ne oprašta ni komotno, dobrodušno prepuštanje, hedonističku uverenost da čovek ima prava sebi da ugađa ležernost u kućnim poslovima, spremanje samo *tamo di popovi igraju*. Odbijanje da pozajmi Angeli kod Katke nije, dakle, uvek škrtošt, nego prvi odbojni impuls, želja da oni koji nisu sebi postavili stroga životna načela iskuse pravednu kaznu.

Samo liže po kući i stiska, a kom će ostaviti, popovima, odnos prema crkvi takođe razdvaja sestre. Angeli bi stalo da *svit* misli dobro o njenoj verničkoj revnosti, kada to ne bi zahtevalo velike žrtve. Odlazjenje na *zornice* zahteva rano ustajanje, *ispovidanje i pričešćivanje* traži disciplinu, naprežanje volje, preveliko za komotnu Angelu, a da bi se rešila na sticanje afirmacije *svetice*. Zato uvek daje na znanje kako je *lizanje oltara* ne interesuje. Nema ni potrebe za teatrom, kakav su svečane *prodi*ke i uhodani ritual sa raznobojnim haljama i

štolama, a ne ispoljava ni slabosti prema *koru* i *kor-skom* pevanju, u kome ostale sestre nalaze duševnu hranu. Religiju prihvata po onom paganskom, ritual badnjedanske večere i božićnog ručka najviše je uvažavan.

Angelina ruka je velika, prsti su se lepezasto iskrivili svaki na svoju stranu, zatubasti, sa iskrzanim noktima. Ukrstila je prste i zabrinuto okreće palčeve, *Liza bi mi dala, al, sirota, ni ona nema, sve su joj iz kuće pokupili*. A i što nisu pokupili, ona je raspoklanjala, uživajući da nekom bude od koristi, dajući *prezente* sestrama, njihovoj deci i unucima. Posle Njezine, prababine smrti, živnula je, jer konačno ponešto može da uradi sama, bez pitanja. Njeno lice, kao sparušena kruška, sve češće dobija masku unutarnjeg smejuljenja. Ponad dečjeg kreveca, na prstima, u zaustavljenom pokretu opreznog polaska, šapatom objašnjava pokrete zašpalog deteta, koje se nemirno trza pod pokrivačem. *Trči, trči, oče li pasti*, nad malim oznojenim čelom pogađa: lep ili ružan san.

3

Preko belog čaršava posutog brašnom treba razvući *jufku* za *štrudlu* i počinje ono najneizvesnije. Obilazeći oko stola, Katka pomalo nadiže testo sa svih strana, pireći pod *jufku* da dobije lakoću *luftbalona* i tankom, klobučastom opnicom prekrije veliki stol. Ali testo ostaje *gnjecavo*, teško, neprozirno, klobučići se ne pojavljuju, *jufka* se ne rasteže elastično, nego stalno pretežu krajevi, pojavljuju se sve veće rupe jer se istanjena opnica kida. *Tanka štrudla* uspeh je i za ambiciozniju domaćicu, Katka to jeste, zato kupi po stolu iskidano testo da ga još jednom dobro izmesi, pri čemu su bezuba usta sve energičnije stisnuta u zrakasti krug sitnih bora. Međutim, bez obzira na energičnost sa kojom je pristupila poslu, *jufka* se ponovo oteže na stolu, mrtva, beživotna.

Slavica se pobožno divila majčinoj veštini, oprezno se ustežući od komentara, sve dok iskidano testo nije opet bilo pokupljeno po stolu sa nekoliko naglih, sve ubrzanijih pokreta i dogod *jufka* nije poletela prema *plafonu* i ostala tamo zalepljena, pri čemu su se krajevi testa i dalje vrlo žalosno, mlitavo otezali. *Jesus Marija, mama, niste morali zbog mene kolače...* Slavica već šmrkće, jer je ubeđena da je opet zbog nečega kriva, da Katkina furioznost nije bez razloga.

Sa ogrnenim kaputom je došo, za tog da se udaš, tata ga je bome nogom u tur. I tako od Slavičine veridbe opet ništa. Sledeći kandidat je takođe propao. *Za tog bankrotirca, za tog golju, šta im je doboš prid kućom,* pa se Slavica opet poistovećivala sa nesrećnom heroinom poslednjeg nemog filma. Jedan je propao zbog hvalisavosti svoga oca koji je, onako preko plotu, pokušao da doskoči imućnijem susedu, *Čekaj kad moj sin oženi Ambrišakovicinu ćerku, ko će onda bole stajati.* Sve je prolazilo uz Katkino mrgodno iskaljivanje, škrte, podsmešljive primedbe Gašpara Ambrišaka i Slavičine suze.

Svuda po Katkinoj sobi ima Slavičinih fotografija. Kao petnaestogodišnja devojčica, ukipljena u Majerovom fotografskom ateljeu, u *gradu*, pored od pruća ispletenog stočića na kome je visoka, uzana *vazna* od tankog stakla, sa buketom papirnih ruža. Jednom rukom Slavica se oslanja na taj sto, a u drugoj joj je teniski reket. Izvesno je da

ga ranije nije držala u ruci, vidi se po nespretnom, ukočenom pokretu. Slavica je u do iznad kolena kratkoj matroskoj haljini sa dva reda porubića, u crnim svilenim čarapama. Kosa je prihvaćena velikom mašnom. Ima dugački đerdan, koji se u dvostrukom nizu spušta do struka, pogled je više neizražajan nego čeznutljiv. Sve je iz vremena uzdaha u bioskopu koji je finansirala tetka Liza, kupujući i đerdane, i *brazletne*, i mašne, posle svake razvrgnute veridbe, da Slavicu uteši. Na drugim fotografijama Slavica je kratko podšišana, svaka se *cakna* sveže *električne ondulacije* presijava, veliki dekolte sa širokim plisiranim *karnerima* u stilu tridesetih godina, ovlaženi pogled iz dana kada se već panično tragalo za mladoženjom, kada se provodadžisanje za Slavicu smatralo obavezom i dužnošću svakog iole poštenog i dobronamernog člana uže i šire familije.

Katka je shvatala život kao obavezu iscrpljujućeg rada, kao nešto zastrašujuće, povlačeći se u kuću, prepuštajući drugima, najviše mužu, obavezu kontakata sa svetom, čak i osnovne nabavke u domaćinstvu. Šiparička Slavičina sklonost da prima ljubavna pisma kroz šalukatre, njeno teleće istrčavanje u neispitani vanjski svet pun zamki, Katki se činilo kao manjkavost njene prirode, koju treba korigovati ozbiljnim vaspitanjem, radom u kući i veronaukom. Na starinski način, Slavica je govorila *Vi* majci i očuhu, ne nalazeći do kraja života snage, ni da se osamostali, ni da roditeljski autoritet zameni autoritetom nekog od svojih docnijih.

muževa. Oslanjajući se na prezrive primedbe roditelja, nije mogla da ih i sama ne potcenjuje i ponižava, sprovodeći ne svoju volju, nego majčine principe u svakom od promašenih brakova.

Posle kćerkine smrti, sve što se na nju odnosilo postalo je tabu. Ne rizikujući da grubo povredi majčina osećanja, niko ne sme išta da kaže, da pita. Slavica je, okružena bolnim prećutkivanjem, mučenica i svetica, a njena smrt, opravdanje za Katkinu mrzovolju i nepoverljivost. Kamen na Slavičinom grobu svakodnevno se *glanca*, uređivanje i održavanje groba pobožna je obaveza i mogućnost ispaštanja, posao pri kome se Katkina revnost iz godine u godinu uvećava.

4

Strina divno izgleda, Radomanovička skuplja usta u obliku srca, sitne mišje očice, jedva vidljive od *gnjecavih*, kao od testa obraza, okružuju se mrežicom sitnih bora u nastojanju da se, uz ushićeni usklik, prilagodi najljubaznije lice.

Divno za svoje godine! sekundira neudata sestra, takođe obavezno prisutna na imendanskim večerama kod gospođe Terezije. Ona ne prikriva koloraturne mogućnosti soprana, koji nije školovan, ali čije modulacije daju na znanje da se radi o promašenoj primadoni. Sa nešto afektacije popravlja sivo istačkan *til* na šeširu.

A kako smo se poplašili prošle zime za ujnu, jedan od sestrića pokojnog Vende Pletera podseća skup na uzbudljive dane, kada je Rezikin život, po oceni konzilijuma, visio na svilenom niti, i kada

se po pet članova velike familije smenjivalo u de-
žurstvu pored postelje samrtnice.

Svi su se navikli da se Rezika ne upušta u ovakve razgovore. Iako je trpezarijski sto za dva-
deset i četiri osobe krcat jelom i pićem, ona se
ne zamara nutkajući goste. Sedi za stolom tako
visoka i isušena, da njena uspravnost zbunjuje,
kao i osmeh sa više suzdržanosti nego ljubaznosti.
Jedino njena izrazito visoka prilika i jeste u skladu
sa ambijentom, u sobi koja više podseća na katedralu
nego na *leaving room*. Ogledalo, od poda do *pla-*
fona, odslikava u malo iskošenoj perspektivi celi
zagrajali skup i mnogi bi, sa nešto smisla za samo-
kritičnost, mogli prepoznati da ih brižno podešen
izraz i držanje ipak otkrivaju. Nećakinja koja za-
interesovano posmatra veliki bronzani luster u toj
dvorani od sobe ne pomišlja da bi on bio depla-
siran u malom novosadskom stanu.

Rezika dozvoljava da se gosti nadmeću oko
nje. Oni slobodniji i drskiji preuzimaju ulogu do-
maćina, režu nenačete torte na visokim *ausecima*
od šarene keramike, naručuju još vina iz podruma,
pa čak i nutkaju one suzdržljivije, prikriveno liku-
jući u ulozi nekoga ko je tu *više domaći*, dakle, s
više prava na sve to, kuću, zemlju, nasledstvo, na-
vlačeći nepodeljenu zavist ostalih, mučenih grižom
savesti što nisu doneli atraktivniji poklon, kojim
bi već na samom početku večeri skrenuli pažnju na
sebe, ili što ne mogu da se pohvale javno nekim
skorašnjim uspehom, svojim ili svoje dece.

Ujna, koliko Vi, zapravo, imate godina, usudi se bezbožnički, bez kavaljerskog obzira, neki novo-pečeni zet, već zaražen pričama o nasledstvu gospođe Terezije, ali još dovoljno naivan, da bi razumeo išta o dužini veka ovakvih ženskih metuzalemskih priroda, imunih na dejstvo godina.

Seset prošla, odgovara Rezika grlenim altom, u kome se r kotrlja zvonko, što njenom glasu daje svečanu notu. A to je Rezika i mogla odgovoriti pre tridesetak godina, dok je soba još bila puna rođaka raznih stepena i od raznih grana i ogranaka, tako da za velikim stolom jedva da je bilo mesta, iako su deca i mlađi morali da budu zadovoljni večerom u kuhinji. Svi su, naravno, bili daleko mlađi od Reziike, i pomisao na to davala im je sigurnosti i izvesnu meru lakomislenosti.

Međutim, kako su se godine i godine nizale sa nepromenjenim ritualom imendanskih večera, neki su počeli smatrati da su pokazali već isuviše podaničke revnosti i da su za svoje nasledstvo već odradili koliko im je bilo u moći, pa se počеше opijati i, već blizu svetogrđu, počеше da se tuže na svoje mizerne činovničke plate, na ćelavost i gastritis, pa čak i da pominju svoju nacionalnu pripadnost kao osnovni hendikep, što se tiče napredovanja u službi, sve dok ih žene, panično tražeći kapute u predsoblju, ne bi izvele na dvorište, u sneg i na čisti vazduh, pa ih povele kući, ipak ne uspevajući da učutkaju njihovo razočarano gundanje.

Venda Pleter oženio se Terezijom Gregurić kao stari momak, blizu četrdesete, dok je ona imala samo petnaest godina. U svojoj dvadeset i sedmoj ostala je udovica bez dece i nikada se nije udavala. Imanje, iako stečeno zajednički, Venda je ostavio svojim rođacima, dajući ženi doživotno uživanje. Tako su, kao žedni fatamorganom vode, oni stalno bili privlačeni magnetizmom *svog* nasledstva, od koga ih je na stalnom odstojanju držala nepokolebljiva Rezikina uspravnost.

Stavljajući okruglo jastuče u svoj *šaufenster*, Rezika naslanja laktove, i u tom malom staklenom izlogu, izbačenom na ulicu, iz koga se podjednako dobro vidi i na levu i na desnu stranu, ona, kao pod staklenim zvonom, gleda bez izraza dosade u prolaznike, ili možda nekud mimo njih, kao da se s tog *šaufenstera* ne miče godinama. Njena visoka figura je neizmenjena, samo što je nekada sa tog prozora gledala na drumu pred kućom fijkere i kočije, a sada se sustižu taunusi i mercedesi.

5

Tona odvaja režanj slanine od kožurice, nožem prinosi zalogaj ustima. Široka zadnjica preliva se preko rubova kuhinjske *hoklice*.

U hodu, ta zadnjica se zanosi, i Tona može da zakorakne, hvatajući ravnotežu, kao da jedva izranja iz plime vlastite gojaznosti. Ali to nije salo kojim ona ne vlada, ta zadnjica se podvrgava krmanjenju njene volje, spremna da se u pravom trenutku praćakne iz prividne nepokretnosti.

Kada joj s vremena na vreme dosadi graja unučića, ne ustajući sa stolice dohvati koje najbliže kao mače za kožu od vrata, protrese ga malo, se-vne očima, prodere se, sigurna da će posle toga uživati u trenutku mrtve tišine.

Ona zna, i ne krećući se, samo prelivajući talase svoje telesine, i kad se treba izdreknuti i kada

treba lisičiti, samozadovoljna, pokrivajući širokom stražnjicom ono što treba sakriti, a vajkajući se, odaje samo ono što bi želela da se razglasi i pročuje. Radoznala i otvorena podrugljivost izraz je koji joj je najteži da prikrije.

Žvaćući polako svoje zalogaje, dolazila je do muževa i ljubavnika, uvek ocenivši unapred muškarca iz neposredne blizine, podrugujući mu se i podsmevajući mu se izazovno, dok ne oceni da je povoljan trenutak da pokrene stražnjicu i naglo ošamuti žrtvu, posle čega, iz masnog zagrljaja u koji kliznu, muškarci izlaze pokorni i smlavljeni.

Održavajući stalno poziciju na granici sa koje se iz otvorenog podsmevanja, ruganja, izazova i zajedljive šale može preći u tobože ženski nemoćno prenemaganje, a u slučaju ako odviše samouvereno pretera, čak i u suze što rastapaju muška srca, ona je verovala da ima prava na tu opasnu, opaku igru.

Ne znam zašto, moji sinovi mene uvik za sve pitaju, vajka se snajama, zadovoljna što se zna ko je najvažniji u kući, tobože, upućujući ih da malo utiču na muževe da se osamostale.

Njen autoritet kod sinova i ukućana nije bio doveden u pitanje ni kada je, zajedno sa njima, učestvovala u neuobičajenim takmičenjima. Konkurencija se ne bi mogla smatrati slabom: Joza, njen prvi muž, sa ćuranski crvenim, raskošnim vratom i impozantnom trupinom, sinovi blizanci, momci koji mutiraju, Pletkapić koji kod njih radi, još uvek u snazi. Ako je prisutna i Angela, koja jedina

od sestara prihvata uslove takmičenja, dok ostale smatraju da bi posle trebale da se *ispovidaju*, sastav je kompletan.

Dešava se da Joza ispali dva, tri, doduše gromoglasna plotuna, koji izazovu nepodeljene, burne aplauze, da jedan od braće zastane već kod petog, šestog od svojih dosta neubedljivih prdaca, da Angela, stenjući i naduvavajući od napora obraze, više zasmrdi nego što dovede do izrazitijih zvučnih efekata, da Pletkapić koji put zatrubi kao jerihonska trublja, i da Tončika, u početku skromno se ispucajući, tek uverena da su ostali nerazumno i gromoglasno istrošili municiju, pređe na težu artiljeriju i sa ubedljivim završnim akordom okonča bitku u svoju korist. Što se tiče drugog brata, njegov krajnji neuspeh u takmičenju služio je Tončiki godinama kao najuspešnije vaspitno sredstvo. Trebalo je samo da ga podseti na svoju pobjedu, kao i na to da je on uspeo jedino da napuni gaće, pa da deran smerno poklekne pred majčinskim razlozima.

Neugodna situacija nastaje kada, usred takmičenja, zakuca neko na vrata kuhinje sa flašom za vino ili rakiju. Tada se Tona uskomeša na stolici, *Nećeš valda čovika pustiti u tu prdekanu*, a Joza, pustivši svoju suprugu da se malo nastrahuje, jer samo u takvim situacijama takmičari najjednom postaju svesni koliko u prostoriji smrdi, ipak izlazi i mušteriju odvodi direktno u podrum, čuvajući se da pozove *nutra*, dok ostali panično otvaraju vrata i prozore i provetravaju kuhinju.

Liza, sa binoklom koji se natiče na nos, razvezuje konopčice koji se, već natruli od vinogradskih kiša i pljuskova, kidaju i osipaju, i mada je očigledno da se tim kanapom neće moći obaviti još jedna vezidba, ona ustrajava u poslu. Uzima učvorovljeni kanapčić s jedne gomile pored sebe, dreši ga i ostavlja na drugu stranu.

Bože, bože, sitno grojžđe, javlja se u Lizinom poluglasnom mrmljanju Angeli već dobro poznati lajtmotiv. U stvari, od Njene smrti ta poznata tema ostala je bez refrena. *Bože, bože, sitno grojžđe* rekla bi Ona, zabrinuto okrećući palčeve među ukrštenim prstima. *Sitno grojžđe, sitno grojžđe*, dodavala bi Liza, ne samo zabrinuto, nego gotovo preplašeno, dajući posle kratke stanke podršku materinoj strepnji. Zatim bi obe, sedeći predveče na

klupi na sokaku, opet ćutale kao i pre ovog, može se reći, zajedničkog monologa.

Angela zna da taj lajtmotiv nema realnog značenja u odnosu na rod grožđa, bilo da je ono odista sitno, ili čak krupno i jedro. Jednostavno, to je način na koji su dve žene, a sada Liza sama, izražavale osećanje unutarnje teskobe, odnosno, egzistencijalne strepnje. To grožđe je, zaista, rod od koga se živi, ali one su ga pominjale ne samo kada bi tukao led, harala peranospora, ili kad čokot, zaista, ne bi poneo, nego i uvek kada bi se osetile usamljene i kada bi ih ophrvale zle slutnje, ili izmučili ružni snovi.

Ovog puta Liza je zabrinuta jer Angela opet prenosi stvari iz svoje kuće k njoj, u najbliži komšiluk.

Evo, neće on primetiti, Angela ispod kecelje izvlači *vajndlu*, ne baš malu, međutim, utisak o njenoj figuri ne menja se mnogo, jer i kada ništa ne skriva pod keceljom od pogleda radoznalog susedstva, njen hlebasto napupaveli stomak ostaje. Osim toga, iz nabora suknje izvlači još tri flaše ukuvanog paradajza.

Meti to pod krevet, obraća se Lizi koja je na ovakve pokušaje stvaranja magazina ispod svog kreveta, doduše, navikla, ali ne može da ne zacokće jezikom u znak zaprepašćenja što njena sestra opet, u svom bračnom životu, mora da pribegava ovakvim metodama. U njenim, sasvim maglovitim pojmovima o muškarcima, a naročito o muško-ženskim

odnosima, postoji ubeđenje da žena protiv zastrašujuće i neshvatljive muške čudi ne može da se bori. Ipak, doduše uz gundanje, zaštićuje sestru i ne ulazeći u motive sukoba, smatra da su sva sredstva u opiranju toj, za nju neispitanoj sili, kakva je muškarac, dozvoljiva za ženu kao slabiju, žrtvu što na nejakim plećima nosi križ svetog sakramenta braka i, bez obzira na sitne lukavštine, ništa ne može da učini u svoju korist. Zato, sa sažaljenjem, ali i zadovoljna što bračni križ nije sebi natovarila, prihvata *vajndlu*, flaše sa paradajzom i, ostavivši svoj posao, nosi to u sobu.

Računajući na siguran azil kod sestre u susednoj kući, Angela, kad god se sporečka sa mužem, počinje preventivno da prebacuje stvari, plašeći se da, pri ozbiljnijoj svađi, *ne daj bože da moram begati*, neće imati vremena, a ni pribranosti da prikupi neophodne sitnice i ponese ih sa sobom, a u muževljevu predusretljivost oko kasnijeg ustupanja tih stvari nema poverenja. Postoji i druga komponenta situacije: ako na vreme uspe da *skloni* što više stvari, odabranih tako da Blaž ne primeti, one neće biti podvrgnute definitivnoj deobi i tako je sigurna da će ih, kako bilo da bilo, zadržati. Dakle, ne radi se o naročito poštenoj igri, ali Angela uvek za sebe nalazi opravdanje. *Svi mene žalu, svi kažu da sam se napatila*, potkrepljuje manje-više licemernim izjavama iz svoje okoline uverenje da je uvek u pravu.

Pod perinom je sakrio štrudle s jabukama, zaprepašćuje Lizu najnovijim Blaževim nedelom. Te-

ruška, kojoj je bio namenjen tanjir sa kolačima, sakriven u krevet ispod posteljine, radi u kući i nije lišena gazdine pažnje kao ne mlada udovica, ali još privlačna ženska. Angela nije naročito ljubomorna, smatrajući da sve ostaje u okviru kuće, tako reći familije, da ne spada u stvari povodom kojih *svit svašta divani i pokaziva prstom*. Ipak, očigledne Blažove podvale, koje se tiču i materijalnih dobara, ma se radilo samo o tanjiru kolača, ljute je.

Pošto Angela prebaci pod Lizin krevet mnoge stvari neophodne za svakodnevnu upotrebu, čim se situacija u kući primiri, ponovo počinje sa transportom, opet kriomice od muža, ali sada u suprotnom smeru. Iz sestrine kuće u svoju selila je stvari koje su se mogle sakrivati pod keceljom, kao što su razne *rajndlike*, tanjiri, čaršavi i flaše sa kompotom ili pekmezom, ali i one koje su se morale prenositi po mraku, uz savezničku pomoć, kao što su *čabrice* sa mašću, džakovi krompira ili zalihe plavog kamena. To prenošenje iz jedne kuće u drugu i nazad bilo je za Angelu sasvim razumljivo i normalno, sastavni deo njenog bračnog života.

Ja imam svog križa, furtom traži čiste bele gaće i belu košulu, tuži se Angela, ne mireći se sa kicoškim navikama muža, kad se zna da svi pošteti *paori* nose celu zimu isti debeli *dukser* i *porhetske* šarene, karirane i prugaste košulje koje se ne moraju često prati. *Uvik oče da je akoratan*, tuži se na njegovu pedantnost, ne samo u odevanju, nego u svemu što radi, smatrajući potrebu za ured-

nošću i čistoćom, skladom i tačnošću neoprostivom manom, čak nečim direktno upravljenim protiv nje, da bi se u životu zlopatila i ispaštala. Kao deo muževljeve torture prima i sugestije da se *ondulira*, ili sašije novu haljinu, pa čak i njegove poklone, parfeme i fine žanilske šalove, ostavlja u *dolnu ladlu*, privržena komotnoj, ishabanoj svakodnevnoj odeći u kojoj se oseća nesputano.

Troma, uvek ostajući pri navikama, ispoljava nja Blažove vitalne energije prima sa nerazumevanjem i sa osudom. Pun želje da prednjači, da se bori i da se, u svemu što radi, približi savršenijem, uhodanost u njenom komotnom, skoro nagoni isprogramiranom svakodnevnom življenju smatrao je večitom kočnicom i ograničenjem. Ali možda je njegovom temperamentu koji je tražio prepreke bila i potrebna neutralizacija. Angela se nije nikad žurila, niti pokazivala strasti, osim u prepirkama. Zato je tako često i dolazilo do transporta stvari pod Lizin krevet.

Jedino jezik ti radi, furtom klocaš, tvoja uvijek mora biti poslidna, Blaž rezignirano rezimira rezultat uobičajenih čarki.

7

Na Katkinom licu pojavljuje se izraz koji nikad nije namenjen nekom od rodbine ili od lica iz bliže okoline, nego gotovo isključivo *veličasnom*. Usta, većito stegnuta, kao sfingterom namrgođenosti, razilaze se sada u kikotanju i otkrivaju desni bez ijednog zuba. Nekada su se mogli videti nago-reli crni krajeci, ali oni su se, valjda, izmleli, istrošili, iskrnjili do kraja, sasvim nestali. Katka, u nepoverenju prema spoljnjem svetu i u strahu od svega van kuće, nikada se nije usudila da ode zubaru, mada je postojalo doba kada su se zubi kvarili, dubli se do nerva i boleli i kada su joj vilice oticale. Imala je više poverenja u zubarska klešta vremena. Posle nekoliko dana njenog prodornog jaukanja bolovi bi se smirivali i zubi su nastavljali da se drobe i mrve neosetno.

Kikotanje prelazi u mazni grcaj. *Ugospodinovu bašču* ču ja, u *gospodinovu bašču*, ali ovlažene očice sijaju i ne može se poverovati da se Katka ozbiljno brine, nego sve je to poslednja koketerija starih žena, koketerija sa smrću. *Gospodinova bašča* u njenom bezubom kikotu i maznom grcanju poslednji je izazov žene koja želi da joj se polaska, da bude utešena, da joj se otklone strepnje, već i te kako realne, ali kojima ona ne želi da se preda. I kasnije, kada su starije sestre već umirale, pa i neke mlađe, još uvek je koketirala. *Sad sam ja na redu*, hranila se ljubaznim razuveravanjima iz svoje okoline.

Oni rastu u nebo, a ja u zemlu, pokazivala bi na decu, sve manja i sitnija, zaista.

Jav, gospodine, jav, gospodine, kliše njenog ulagivačkog jaukanja u obletanju oko *paroka* poznaje široku intonacionu skalu. Ide se od onog *jav gospodine* kojim se od ostarelog, sipljivog paroha, kao trećerazrednog nadomestka za takođe sedoglavi autoritet boga oca, iskukava blaženstvo rajskog naselja i nebeskih anđeoskih vizija, kao da je to, zaista, u moći ovog izrađenog i dotrajalog božjeg poslenika i kao da je dovoljno kod njega se samo dobro osigurati, pa do *jav, gospodine*, kojim se, kikoćući brani od komplimenata svom dobrom izgledu, dobrom zdravlju, ili domaćičkim kvalitetima. I postojalo je *jav, gospodine* kao strepnja za ishod kakve parohove priče, ili čak prekora nebrizi sa ko-

jom se on odnosi prema svom narušenom zdravlju, ili, jednostavno, *jav, gospodine*, kao njen jedini prilog učevnoj parohovoj diskusiji sa Gašparom, kojoj ona nije dorasla, a ipak mora dati do znanja kako je budno prati i pokazuje zanimanje.

Moraću opet ponijeti ovog Vašeg vina, upozorava paroh na venčić pene koji se obrazovao oko žutog okanceta rizlinga u čaši, kao znak kvaliteta vina. *Svakog jutra kad se pričešćujem pomalo, pa ode*, podseća na još sumračnu zimsku zornicu, kada hrakćući i iskašljavajući se jutarnje, glasno otpeva samo prve dve-tri reči očenaša, a u nerazaznatljivom mrmljanju guta ostalo, preskače u žurbi po koju stranicu molitvenika, a onda polako sipa vino iz kaleža i, ni malo simbolično, otpija krv gospodnju u dugačkim gutljajima. Ono babâ što čući u klupama, navlačeći naze od ledenih crkvenih ploča i nešto dece doseljenika iz katoličkih pasivnih krajeva publika su koja ne može da oceni kako treba da izgleda ceo ritual i da li paroh treba da iz kaleža otpije samo jedanput, ili i više puta.

I iz Đakova su bili, sa cisternom, da bar oče opet kojgod dojči, povezuje Gašpar crkvenu temu sa svetovnom, a Katka se povlači iz razgovora, jer muške brige o neprodatom vinu, po njenoj oceni, već spadaju u političke teme.

I kad prodaš vino — malo novaca, a nije dobro ni kada se dobije zdravo puno, počinje Gašpar da

filozofira. *Na primer, kune sam držo u putunjama, u šusvajndlama, u buradima, a šta — mogla je Katka za potpalivanje, ili za pod kravu, umisto slame. Ništa se nije moglo kupiti. Da sam bio mlađi, okretniji, pa da sam švercovo...* Gašpar izaziva paroha tugaljivim temama. I uopšte, Gašpar se ne povlači pred intelektualcem, kakav je popa, nego se isprivački drži, podrugljivo zavlači palac u džep od prsluka, tobože čeka odgovor, dok popa Štefanović mekeće da bi se izvukao, jer odavno ne čita ni crkvene glasnike, i o najnovijim događajima slabo je informisan.

Otpijajući na brzinu rizling, ostavljajući divljenje venčiću pene oko unutrašnjeg ruba čaše za drugu, manje opasnu priliku, Štefanović sluti da će Gašpar preći na razgovor o Frejzerovoj Zlatnoj grani. *A šta mislite Vi, kao jedan obrazovan čovik, o običajima poganskih naroda koji su slični našima,* zapazio je Gašparove naočari, ne pored dnevnog lista, kao obično, nego na knjizi koja spada u omiljenu Gašparovu lektiru. Obećava sebi da će knjigu morati jedanput pročitati i priprema odstupnicu, iskapljuje čašu do dna, briše usta velikom džepnicom sumnjive čistoće, u koju se posle i ishraknjuje, zataškavajući kašljem zabunu.

Međutim, opasnost je izgleda izbegnuta. *Tako mi, dok smo bili ulaneri, svako veče kad se ulogorimo dobijemo šator i sviču. Metnemo sviču na bajonet — i noću u šatoru toplo, nekim povodom*

prešao je Gašpar na vojničke teme i Štefanović opet primiče čašu, jer to je već sigurniji teren. Gašpar će ispričati nešto iz Galicije, ili nešto iz Rusije, a to je znak da je dobro raspoložen, to su situacije, kada, prelazeći u anegdotiku, napušta svoj podrugljivi izraz i ton. Istrpeće ako treba i ono o boljševicima. *Gledo sam ja Lenjina ko Vas sada, niko me i nije držo ko nekog areštanta, mogo sam ići po Rusiji*, mada je tu najmiliju Gašparovu priču o zarobljeništvu više puta čuo.

A ko će te dvoriti kad legneš u krevet, valda Radomanovička, čašu vode ti dodati, Tončika pribegava psihološkoj torturi, naginjući se sa stolice da bi se unela Reziki u lice, pod teretom dojki raskopčava joj se izbledela cicana bluza koju zadihano popravlja i uvlači u suknju. Tri bedinerke je ta imala, neće te ona služiti, povisuje ton, nervirajući se zbog Rezikinog nepokretnog lica i mirnih koštunjavih ruku koje ona drži jednu u drugoj, na krilu. Rezikina suknja je kao draperija u ozbiljnim pozorišnim komadima, stvara atmosferu za monološke scene. Da vidim kad budeš morala javkati, očeš onda biti „ujnica“, jedva čekaju kad će ti metiti sviču u ruke. Tončika malo ustukne, njoj lično je milije kad u takvim trenucima sveća nije na dohvatu, treba se boriti sa samrtnikom da je uzme u ruke, ako je pri svesti. Pomisli da je

preterala, jer je Rezika porumenela u obrazima, čak počela da razvezuje krajeve marame pod bra-
dom.

*Još očeš da opravlaš krov, dabogda im se sru-
šio na glavu, ne upravlja više Tončika svoj jed di-
rektno na Reziku. Stvar je u tome što se ne radi
o kući koja bi se mogla nekom srušiti na glavu. Nije još očigledno da godinama nije popravljana, da sobe godinama nisu molovane. Samo je farba na uličnoj dvokrilnoj kapiji izluskana i posivela, mo-
žda ni sva stakalca u rozetama visoko gore nisu na mestu, a u velikom ajnforu oseća se promaja i vlaga. Prozori sa ulice takođe su izluskani. Ali sa svojih šest visokih prozora sa ulice i sa visokom fasadom, kuća ostavlja utisak da je solidno gra-
đena, sa pretenzijama da bude u stilu vremena.*

*Ne mogu ni kod mene da poradim, udara Ton-
čika u sentimentalnije žice. Teška sam, ne mogu
dugo na nogama, daje Reziki na znanje da nije
trebalo da ostane bez ičega svoga. Ali Rezika nikad
ne govori protiv posledne vole muža. Pozajmljuje
novac za obradu da se zemlja ne zaparloži, ne može
da je proda jer na nju, kao i na kuću, ima samo
pravo uživanja. Navikava se na pomisao kako ništa
nema i ništa nije njeno, i visoki zidovi postaju me-
tafizička pretnja. Prinoseći kašiku ustima, ili raz-
meštajući jastuke, počinje da sumnja da li je za-
ista još prisutna, ili stvari kojima ne može da ras-
polaze već žive mimo nje, ili posle nje. U samoci
je to teško razrešiti.*

A sečaš se kako je Venda psovo askurđela, s tri prsta se krsti, debelu sviču na stol, kad se Vilko oženio? A sad sve da oni dobiju. Rezika se seti bledunjavog, podbulog momka, vodene plave oči, nikad u njima izraza, zagrebačkog pravника sa ambicijom da što pre otvori kancelariju i verenice sa srcasto napućenim usnama i žmirkavim očicama. Ni po cenu pretnji uje-Vende da će ga razbaštiniti nije se odrekao ženidbe sa trgovačkom ćerkom i preselio se u bogatu novosadsku tazbinu. Tast mu je otvorio kancelariju, tako da nije morao biti pripravnik, nego je sam imao pripravnike, podbulost je prešla u gojaznost, što od nerada, što od neurednog života, debela sveća je gorela na slavi i deca su imala imena iz pravoslavnog kalendara. *Šta ćeš, srdio se Venda...* A posle smo svi išli na Svetog Jovana... progovori konačno Rezika, jer nije dozvoljavala da se nešto kaže protiv njenog davno upokojenog. Mada se o ljubavi nije moglo govoriti, postojao je red svakodnevnog života bez sukoba, sve je imalo formu kao u braku čestitog sveta, nikada se Terezija nije potužila.

A jesam ti govorila da poništiš testamenat, stara si, od čega ćeš živiti, da si prodala tu zemlju mogla si doći kod mene. Tončika objašnjava da ona ima svoje zemlje koju treba obrađivati, iako se ne isplati, pa ne može preuzeti na brigu Rezikine vinograde. *Daj naslidnicima neka ti plaćaju trošarinu.* Rezika, koja je započela razgovor, otkako se počeo zaoštrevati nije ga podgrevala, klimnula je poneki put glavom na svom rodinskom vratu re-

zignirano, ali ne izjašnjavajući se. *Jedi palačinke*, setila se Tončika. Bili su palačinci sa bagremom, među vegeterijanskim užicima najizrazitija vrsta oskvrnuća anemične poetike. U testu je bagremov cvet, palačinci se peku tako da se ne izgubi slatunjavi ukus presnog cveta, čak se zadržava nešto od mirisa.

Puši se, oporo miriše, beličasto, upravo ogoljeno meso zeca, sa ljubičastim tragovima podsele krvi tamo gde koža pokazuje unutrašnji topli sloj, kojim je ubrzano strujala krv u predjutarnjim mrazovima, Žućkasta dlaka, crno umrljana tamo gde je prošlo tane, sa unutrašnje je sada strane, koža je kao prevrnutu rukavica, postavljena mekim, drhtavim tkivom, dok se ne prevuče preko njuške i ne pojavi se od svega vidljivije, najednom uvećano, sve tamnije plavo oko prevučeno omaglicom, hladno i neugodno sklisko. Takve kože, kao da su upravo odrane, još sa tragovima živog presijavanja i pulsiranja, vlažne od skorašnjeg života, stave se na najoštriju ciču, pa ih surovo impregnira mraz. Pod krovom *hambara* vise ukrućene kao kost, pored drugih zečjih koža i pored kože od *lisa* crveno oprljene dlake, kao šumski požar.

U rukama Blaža Karasa ima čvrstine, nisu još starački bele i osute pegicama, žile su se izbacile i zatežu se po nadlanici, ali prsti su još mladi i gipki, bez reumatične iskrivljenosti, vešti i grabljivo snažni, žuljevi po dlanovima nisu ružno ispućali i izbrazdani tragovima zemlje koja se ne može saprati. Te ruke su navikle na snažne, zlaćke pokrete. Blaž Karas je od ljudi koji nemaju naborano čelo, ono je zategnuto nad izdignutim obrvama, u izrazu samosvesti bore se formiraju uzdužno, među obrvama. U uglu usana javlja se izraz koji bi se mogao smatrati tvrdim, a znači volju da se prevlada, pa to, jer se ne radi o mladom čoveku, emanira nečim što podmlađuje, daje snage, mora da bude privlačno.

Lovio je još divlje patke i na ciglama u špajzu ostajali su tragovi usirene krvi, ritskog blata, lepilo se za potplate metalnoplavo perje što je patkama oko vrata, donosio je i fazane sa krvavim, skerletnim baršunom kapaka oko metalizirano ocakljenih očiju. *Ja imam svog križa*, stenje Angela pripremajući divljač za *pac*, oblažući meso aromatičnim biljkama i uvezujući sve tankim kanapom da *pečenka* dobije oblik. *Opet u lovostaju*, tuži se Katki koja, pripasavši plavu *kuglufertu*, pomaže, sve u ćutljivim, marljivim pokretima. Blaž je išao sa lovcima kilometrima i danima, pored raznja i kotlića, odmarajući se blatnjavih čizama u travi, noćivajući u vinogradarskim kolibama zajedno sa psima, ali išao je i sam, sa pegavim *tičarom* kroz vlažnu trsku uz Dunav i magluštine po ritu;

nišaneći kradom u divlje patke u doba parenje, noću ili pred zoru, lutajući po ataru i vraćajući se sa otežalom, skotnom zečicom preko ranca, ćutljiv.

Kao kaki diviji čovik, negoduje Katka, znajući da je upravo to muškarac na kome je mogla isprobati svoju mrgodnu energiju, svoje nabusito ćutanje. Da je Blaž njezin muž, ne bi išao za vreme lovostaja, Angela ne zna da postupa s njim, samo mu *kloca*, svađa se, plače, to mu dosadi, pa onda odlazi, beži od nje, kako ju je mogao takvu *šlampavu* oženiti. *Kako Gašpar tako šta ne radi, nikad ne donese zeca kad se ne smi*, ističe primer svog *prefriganog* muža, koji sakriva tragove, ako već mora da učini nešto što bi naudilo ugledu porodičnog filozofa. Angela iskreno daje za pravo sestri, osuđuje nerazumne strasti muža. *Uvik je taki, sve u truc*, stenje, ne znajući da samo učvršćuje Katku u kradomičnim pomislima: Blaž zna šta radi, pogrešio je što nije oženio nju, Katku, koja bi ga više cenila.

Blaž ne okleva da ljudima u lice kaže neprijatne istine, naročito ako ima publike koja će se nasmejati, ili zanemeti od neočekivanog, pa nema mnogo prijatelja. Mnogo je onih koji mu ne mogu oprostiti iskrenost, jedva čekaju da ga prijave zbog protivzakonitog lova. Dani kada stižu sudske tužbe najuzbudljiviji su u kući. Dete koje spava u sobi gde je Blažov писаći sto budi se od gužvanja hartije. Blaž nije zadovoljan kako sastavi odgovor, nego, škripeći perom po celu noć, grebući po mastionici sa malo sasušene *tinte*

piše ponovo, čita, precrtava reči i pasuse, gužva listove, baca, počinje iznova.

Za procese ne uzima advokata, ponosi se vlastitom inadžijskom odbranom, smišlja komplikovane alibije, upućuje protivtužbe, izvukavši se ne jednom od globe, koju bi njegov džep podneo, ali ovako je uzbudljivije. I ne luta više u dozvoljeno vreme sa lovcima, brzo mu otežaju noge u gonetanju tragova, međusobnom hvalisanju odstrelom, nadmetanju u gađanju, nego odlazi s večeri sam, čak bez psa, redovno u lovostaju. Svaki lov izgubio je za njega privlačnost ako ne povlači noći škrutanja perom i gužvanje hartije, pretapanje parnica jedne u drugu. Ta čudna istraživanja po ivicama zabranjenog, buđenje usamljeničkog drhtaja borbe, stvarale su u njemu ćutnju zapremljenu iskušavanjem vlastite snage. Ili je to bila želja da razazna kuda vodi, ne potreba sitnog lovokradice da ne prizna, nego potreba da slobodu shvati kao svojevolutu, a sve što učini kao deo integriteta koji se po svaku cenu mora braniti. Smišljajući kako će nezapažen da promakne sa puškom pored šalukatri „*prijatelja*“, prigušujući hitac zbog lovočuvara i pudara, utrošio je veliku energiju. Ovu *lovostajsku strast* mogla je kod njega otклонiti samo neka druga, još neizvesnija opklada.

Grij je to, grij je, mrmljala je, posrtala gubeći orijentaciju, pipajući po nameštaju i zidovima, ne razaznajući dodirom površine, žureći se da upali svetlo, prekine slepilo koga je najednom postala svesna, ponovo da se okruži poznatim predmetima, u čijem je rasporedu i harmoniji nalazila sigurnost. Pad *firanga* skupljenih velikim mašnama sa svake strane prozora, nasuprot krilima anđela sa slike o *Navišćenju*, velika, crna, meka marama sa resama preko uglačane kože kanabeta na koji je najviše volela da se *zvrne* odmarajući se, sve je to osećala kao neophodnu potporu da ostane sigurna u svakodnevne navike, da se ne pokoleba pred strepnjom i teskobom.

Grij je to, pomišlja na one *zapušćene* grobove samoubica uz spoljnu grobljansku ogradu, odupirući se sve izraženijoj potrebi da satima zuri u pra-

zno, dok podmukli strah, koji se pretvara u stalnu tegobu, razgrađuje malo — pomalo sve na šta pokuša da se osloni i ohrabri. Liza se navikla na pomisao o smrti, njeno prostrano, neispitano vreme poredila je sa prostranim vremenom svoje samoće, gde nisu važili sati i dani, ali ga je ipak trebalo ispuniti, kao što šetalica sata ispunjava sigurnim i upornim ritmom njenu sobu.

Posle perioda povlačenja u sebe, bilo je kod Lize i perioda nagle otvorenosti. Na primer, vreme slušanja gramofona. Navija ga sama, okrećući ručicu, i ako je još neko prisutan, sa puno ponosa, likujući unapred zbog zadovoljstva koje će uslediti. Kao što se čuje škriputanje dok navija svoju spravu, tako i kad se počne okretati debela ploča, čuje se pucketanje, struganje i škripanje koje skoro nadglasaava usporeno mukanje. Tek se docnije razazna da je to, zapravo, udaranje u žice kakve tamburaške bande.

Tamburaši, sine ponosno, počne sitno da poskakuje. I kada je sama po ceo dan menja ploče i okreće ručicu, trčkara po kući sa najednom otkrivenih bezbroj sitnih poslova, verujući i sama u svoju užurbanost i hitnu potrebu da još istog dana postigne sve. Ako ima nekoga, podstiče ih na ples, Katku i Gašpara, Angelu i Blaža, ili nekog od mlađih, i često, naišavši na mrgodne otpore, zapleše sama, otkrivajući trenutnu euforiju, jer nema stvarnog uslova za dugotrajnije dobro raspoloženje.

Gramofonsko ludilo, sestre znaju da okarakterišu u kakvom se stanju Liza trenutno nalazi, sve-sne da to neće dugo trajati, *ni do Svične Marije*, da će u kući zavladata tišina i da će je zaticati kako sedi ogrnuta velikom crnom maramom, gledajući pred sebe. Međutim, takva dva stanja ipak su krajnosti, između kojih je Lizin život, u mišjem trčkanju po sobama i dvorištu, prividno u kolotečini svakodnevnog.

September — oktober, september — oktober, mrmlja ranojesenja imena u vezi sa nekom puzavicom koja u tim mesecima cveta. Zalivajući svakodnevno taj svoj *september — oktober* u kširovima, otima se iz letargije i od teskobnih misli, navikava se na eho prijatne prolaznosti u ovim rečima. Osim *september — oktobra*, sa naročitom pažnjom neguje još i *noćne frajle*, po ceo dan ružno stisnute u sitnu pesnicu, a tek predveče otvorene. Celog dana čuvaju svoj eter i aromatična ulja da bi ih pomešale tek pred noć sa mirisom od polivanja cveća vlažne prašine.

Oscilacije raspoloženja kod Lize počele su posle Njezine smrti. Ona je bila obzirna, strpljiva, jedino je na Nju Liza mogla da se obrecuje, da se pretvara kako ne čuje šta joj Ona govori, da stenje i uzdiše, svakodnevno Joj predočavajući kako pati, prebacujući joj što ju je guravu donela na svet svojim svakodnevним poluglasnim čangrizanjem. Ali u nastojanju da korozijom sitnih otpora i stalnom namrgođenošću razjede Njenu sigurnost i strpljenje, Liza je trošila, zapravo, svu svoju zlu

volju, tako da to često i nije bila zla volja, nego malo glume, jednostavno način ponašanja prema Njoj, koji je Ona razumevala i od Lize podnosila.

Ostavši sama, pred besmislenošću svakog gundjanja i inata, Liza kao da je otvorila duboku brazdu do vlastitog ja, napustila zavaravajuću igru prebacivanja drugima. Znala je po cele noći preležati budna, zagledana svojim ribljim očima u neravnine i senke na belo okrećenoj žbuki tavanice. U mraku su se na *plafonu* stvarale slike, menjala se oblička jedno u drugo, a u postelji, u čaršavima, osećala je kako se stvaraju nabori, kako je platno grubo i izgužvano tamo gde leži. Pokušavala je da ga izravna, namesti pokrivač, ali posteljina kao da je počela da živi predimenzioniranim prisustvom.

Sve što remeti san noću, redosled uobičajenih radnji i misli danju, to stalno preispitivanje, vodilo je iz krajnosti u krajnost. Ležeći tako, mršava, sa licem nepravilnim kao u iskrivljujućem ogledalu, osećala je pod *šlingerajima* noćne košulje tanke koščiće svojih *butina*. Pošto preko dana nije imala volje da za sebe kuva, pa ni da jede, činilo joj se, u čistoti gladi približava se stanju imaterijalnosti. Mislila je da će, pomakne li se, izgubiti svaki telesni oblik, bez snage da se pokrene u jastucima.

Jutro bi je zaticalo kako, pomirena sa sobom, ćutljivo zaliva svoje ružne, kao prevrnutu čarapa stisnute cvetove *noćnih frajli*.

Tončika je najzad došla do teme koja je uvek brižno zataškavani međuprostor, ispitivan opreznim aluzijama, ostavljen da se, kao malo nelagodne tišine, pomešane sa radoznalošću, prodrazumeva u razgovorima o Katki, Gašparu, Slavici, kao nešto o čemu svi znaju, ne pouzdano kao da su videli ili čuli, nego prema nagađanjima, u pokušajima da se reše male nepoznanice po rubovima događaja.

I ti misliš, ono kad ju je dovezo na lastkolima ... Tončika sugerira Angeli da se ne ustručava, jer one su tu same, intimne, prepuštajući se nasladi ogovaranja odsutnih sestara. Uvek u ženskim razgovorima postoji nit koju treba samo spretno povući da bi se oparalo celo pletivo poverljivosti. To može biti trenutna, upravo probuđena mala zavist prema neprisutnoj osobi, sitna pakost, želja da se

ispriča nešto sagovornici u zalogu buduće potpunije prisnosti, potreba da se prepusti užitku poveravanja, bez obzira na moguće posledice daljeg širenja priče.

Nije bio tako hrđav taj deran, njezin muž, Tončika neće da prva kaže ono glavno, da se ne bi prenosilo kao njena spletku. Ovako, ona ništa ne zna, Angela joj je ispričala. Čupka sa rukava svoje rekle končiće nahvatane po crnom štofu, tobože nije naročito zainteresovana, ali nema ništa protiv da čuje, ako Angela zna...

No, okleva Angela, nije bio tako hrđav, a opet ju je Gašpar doveo kući, ostavlja otvoreno pitanje zašto on, kao očuh, nije uticao da se smire stvari, ako je i bilo nesuglasica između Slavice i njenog muža, nego je, naprotiv, sam izazvao konačni prelom, natovarivši pastorku na lastkolu sa celim štafirungom. Znaš nije on taki svetac, samo Katka bi umrla da joj neko tako šta kaže... Dalje od te konstatacije, koja je mogla da bude baza za razjašnjavanje stvari, i sa kojom se Tončika složila, smejujući se i klimajući glavom, nije se išlo i u najslobodnijim ogovaranjima.

Zapravo, nije bilo devojčice u porodici na čije rane pubertetske promene Gašpar nije obratio pažnju. Hvatao bi takvu devojčicu za mišicu, štipajući je, odgurnuo bi je par koraka od sebe, da je bolje odmeri škiljeći, pri čemu bi ona počela da sakriva vrškiće grudi laktovima, najjednom postide. *Ispravi se, kaka si ti udavača, znao se sme-*

jati, i dalje je čvrsto držeći za mišicu, zavirivši joj nekad i pod pazuhu, gde su se mrsile prve maljice. I Slavičin pubertet morao je primetiti, njene zbu-njenosti, naglo rumenilo, poplave suza, napućena durenja, i jednog leta u vinogradu, otkidajući po-gdekoje još zeleno zrno, brišući ga od *pepelka* i tra-gova *galice*, ocenjujući po tvrdini kada će sazreti, mogao je da iznenada opipa, čvrsto ih stiskajući, i bradavice na Slavičinih grudima.

Ako je bilo zaprepaščenosti, straha od majke, tvrdoglave mazginske odbrane, sve je to Gašpar mo-gao zaustaviti kao da naređuje nešto što se podra-zumeva, stežući joj mišice, štipajući *butine*, bez suvišnih reči. Na kraju, možda je okretala glavu sa zgađenom grimasom kada je hteo da je poljubi u usta ili u lice, ali je popuštala kada je, milujući joj *butine*, među njenim ovlaženim maljicama i slu-zavim prevojima usnama tražio onaj najosetljivi je-zičak, hropćući, mrveći pod sobom grumenje u brazdi.

Trljajući uplakane oči iza zatvorenih *špaletni* primaće sobe, Slavica potiskuje *ono*, ali još uvek ne shvatajući, blokirana očuhovim prisustvom. I kada oplakuje promašene veridbe, u koje ulazi na-dajući se da će tako najjednostavnije sve okon-čati, ipak joj imponuje što Gašpar rasteruje njene *hofirante*. U odnosu sa znatno starijim muškarcem uvek postoji, kao u spojenim sudovima, ono čudno prelivanje s jedne strane života prema drugoj. Ose-ćajući nelagodnost zbog njegove telesne želje, pre-strašena i uzburjana, putem čula saznavala je nešto

do čega bi je kasnije odvele godine, njegovi opušteni mišići, ispucali dlanovi, podsmešljiva sigurnost, otkrivali su joj više nego patetična mucanja mladića koji sve shvataju bukvalno i govore napamet. Njeno nedopušteno iskustvo uticalo je da između sebe i zaljubljenog mladića sačuva razmak — osećala je potrebu da ga uzme u okrilje, ne da mu se preda.

Odvojila se od vršnjakinja, ali u trenucima izmučenosti, zbog *onog*, traži društvo mnogo mlađih devojčica. *Šta joj je, sagra se s dicama*, čudi se Katka, tumačeći skromnom pameću i slabom voljom svoje kćeri njeno lutanje po *baščama*, branje ljubičica, trčanje kroz travu i *citrnadle*, vezivanje leptirova končićima u živu, leteću ogrlicu, kao i druge dečje zabave.

Meine liebe Katty, was sagte ich dir, diese kleine ist ein Wunderkind, u bapskoj skupini koja se, zastajkujući oko svakog čvornog mesta u svom poliglotskom, čas hrvatskom, čas nemačkom kreštanju, vraća sa *svibanjskih pobožnosti*, taj nemački, zapravo, dijalektalni švapski, javlja se nepogrešivo, jer su na glavu nataknule svoje naftalin-ske šešire sa izbledelim veštačkim cvećem, ili nojevim perjem, tako karakterističnim za *belle époque*, oko devetstote, pričvrstile *broševe* na staromodne *špičaste revere* rekli i obukle fine svilene, ili markizetske bluze, koje se same od sebe raspadaju тамо где, presavijene u ormaru, leže pola veka, sve u starom, austrougarskom predubeđenju da bez nemačkog nema ni otmenosti, ni konverzacije među svetom koji drži do sebe. Majorica Feglzberger puna je euforije kada govori o svojim učenicima,

mada se oni u školi ne ističu sjajnim ocenama iz stranih jezika. U vidu časova nemačkog oni gule majorici kruške petrovače za *dunst*, pleve baštu, dok ona, na nemačkom, izgovara svaku reč razgovetno, deli je naprosto na slogove, dirigujući poslom, ili se muče sa prevodom večitog ljubavnog romana u podlistku ženske revije, sačuvane još iz vremena carskog Beča, mada u jako traljavom stanju. Ali ocene u školi nisu tako važne, časovi kod *Frau Vögelsberger* pitanje su društvenog prestiža, naročito među bakama malih *Wunderkinda*.

Tončika i ostale polaznice nekadašnjeg devojačkog *Lehra* u Gracu, gde su vezle goblene, učeći se, istovremeno, lepom ophođenju po bečkom bon-tonu, kao i domaćičkim veštinama, cvet otmenog bapskog društva, prebiraju po sećanju zaostale, iskidane repove dugačkih knjiških fraza, koje su nekad učile napamet, ali samo ponekad uspeju da iz komotnog, familijarnog nemačkog proviri birana, preciozna reč. *Denken Sie nur, was mir der kleinen Jakobaz sagte, neću da učim taj fašistički jezik*, tuži se Feglzbergerovica na sve manji broj đaka. Ono o *fašizmu* prima kao nepravedno lično vređanje, nje i njenog pokojnog. *Und der arme Heinzl, na groblu su mu polupali staklo na slici, napisali dole fašistički okupatori, jedva sam zgrebla masnu farbu*. Prećutkuje da je jedva uklonila i fekalije sa groba i saprala ono što je tim prirodnim sredstvom bilo izmazano preko gotičkog natpisa. *Der arme Heinzl, K. und K. major, gest. am 1. sept. 1911. im 51. Lebensjahre* sahranjen je na Vojnom grob-

lju, prepuštenom raslinju, vremenu, nevremenu i dokonim pustahijama, pa Feglzbergerovica grobnicu sa gvozdenom ogradom, *Ruhestätte der Familie Vögelsberger*, održava u borbi sa bršljanom, zovom i smrdljivim korovom, nadvladavajući se i sa upornom divljom ružom i drenjinom. Ono *okupatori*, Feglzbergerovica vezuje isključivo za najnoviju istoriju, a o *fašizmu* da se i ne govori. *Potari ga sve ti križ*, fašizam je za nju više od svega u opreci sa sentimentalnim sećanjima na austrougarsku idiliku. Dok kida korov, oslobađajući anđela, ili gvozdena koplja ograde, pomisli kako se u vremenu brzo suštiže sve što je prošlo. Gotički naslovi i plemićke *von* titule *K. und K. Hauptmanna, Lieutenanta*, jedva da se čitaju, ali i na nekim grobovima sa petokrakom istrta su već slova i razbijene ploče.

Rođena Bečlijka, bivša guvernanta kod senatora Ugrinovića, kao majorica, Feglzbergerovica se kretala u vojnim krugovima ali, društvena i brbljiva, prijateljila se i sa ženama van tog kruga, zalazila je u bogatije kuće u gradu i u majuru, za razne *svece, imendane, u svatove i na krštenja*. Posle smrti *jadnog Hajncla* tu je i ostala, izdržavajući se prvo od izdavanja kuće, a posle drugog rata, od privatnih časova. Već davno je ne smatraju strankinom, ističu razliku jedino kada joj se rugaju zbog *švapskog škrtarenja*. Tončika je jedne večeri, prolazeći pored parka, zatekla Feglzbergerovicu kako se saginje u mraku, kupeći izgužvanu hartiju, bačene novine, otpatke kartonske ambalaže, trpajući to u svoj *tošn*. Za *potpalivane, za potpaliva-*

ne, zbunjeno se ispričavala, tužeći se da *cug ne vala, šporet se zagušio, neće da peče. Za potpalivane, za potpalivane* rugaju joj se majurke, mada i same tako govore, ali čini im se da bi Feglzbergerovica, čiji nemački je pravilniji nego njihov, i hrvatski morala da govori književnije.

Svojim drugama, na primer Tončiki, Feglzbergerovica opet zamera što, čak i ne skidajući šešir i ostali otmeni dekor sa sebe, često zaborave da su *dame*. Sa ubeđenjem da *pička kao ni riba ne stari*, ispričaće u društvu vrlo slobodne stvari, rečnikom *der wirklich einen Fijakerkutscher beschämen möchte*. Feglzbergerovica se uvek neprijatno lecne i opomene zgode, zapravo, nezgode sa generalicom, groficom *von Fugger*, onih nesrećnih poklada kada se, neoprezno ljubopitljiva, nagnula da zaviri ispod cerade. *Was für Leute sind das*, seća se kako su se, prekinuvši zbog cike *maškara* ćeretanje uz pokladne *špric-krofne* na popodnevnom dečjem maskenbalu, generalica i njezine gošće, tiskajući se na uzanim prozorima najotmenije dvokatnice u gradu, zainteresovale zašto najviše kikotanja, guranja, cike i uzvikivanja ima oko jedinih pokrivenih kola u povorci i strčale na ulicu, gurajući jedna drugu, uz zadirkivanje, niz zavožito, lučno zasvođeno stepenište, probile su među posmatrača, izbegavajući napasnički neduhovite i već pripite maske i našle se, propuštene u prvi red od obzirnijih *maškara*, pred samim kolima. Šaljivčina Kara Vuković zakupio je šinterska kola, a šinteru, Siletetić Joški, naredio da gol-golcat, samo ogrnut opaklijom, čuč

u kolima. Naplativši ulaznice od svih koji su se oko kola tiskali, pa i od generalice *von Fugger* i njene pratnje, Kara Vuković je zazvonio i povukao ceradu, a Siletetić je Joška podigao opakliju i okrenuo se publici, prvo licem, a onda leđima. Grofica *von Fugger* vrisnula je uvređeno, onesvestila se na ruke svojih, kao prepelice preplašenih, ustrčalih se cičeći, druga, i samih u dvoumljenju da li bi se i one, do jedne morale onesvestiti, preneražene vulgarnošću prizora koji su upravo preživele. Stvar se završila pred sudom zbog uvrede generalice, međutim, zadnjica Siletetić Joške, kao i njegovi ukrasi spreda, za Feglzbergerovicu jesu i danas, u svojoj slikovitosti, simbol svega što je, u građanskoj hipokriziji bečkog odgoja, deli od majurskih žena, kod kojih je paganski, seljački sloj jači od naklemljenog bontona devojačkih škola i smernosti usadivane katihetinim *packama*.

Trinje leti ispod Teruškinih zamaha, suve, ljubicastim prošarene mahune krckaju, zrna pasulja glatko iskaču ispod mlatila. *Da sam ja na Vaše mesto gospoja, ja bi' oma skinila kecelo, pa za njim, uzbuđuje se Teruška, udarajući po šuškvim ljuštricama, po prvi put se uortačivši sa Angelom u upornom nastojanju da i u njenom srcu razgori ljubomoru, podmećući vrelu žeravicu sopstvene povređene sujete. Ne tako davno behu još u prećutom neprijateljstvu koje nije, s Angeline strane, išlo dalje od uzgrednih aluzija, ipak dovoljno jetkih da pogode Terušku u nerv i da izazovu spektakularne scene. Ako još jedared vi mene take pletke, ja Vama ovaj vajndling u glavō,* koristila se kakvom šerpenjom ili vanglom koju bi upravo brisala da zamahne na gazdaricu, a Angela bi, izbečivši oči na takvu drskost, uzvraćala, ali već zataškavajući stvari, u povlačenju.

Ipak, odnosi su obično idiličniji. U zimske dane, zamračene niskim oblakom iz koga sneg tek što nije počeo padati, još u toku prepodneva petrolejka se stavlja nasred stola i topla žuta pega jedva probija polumrak. Teruška je nasred sobe, najbliža svetiljci, tako da samo na njenom licu ima plamsave igre. Kao kraljica niz čije se skute pomera beli krevetski čaršav, na kojem prvo makazicama opseca poderotinu, a onda pažljivo podmeće zakrpu, okružena *špulnovima*, *isickanim* krpicama i razvezanim *pintlicima* rublja i odeće za krpljenje, ona ima prava na svoj monolog. Pripoveda san od prošle noći u kome se pojavljuje on, gazda Blaž, najčešće kako sedi na kolima, na *sicu*, kao na tronu svoje gazdinske moći i muške samouverenosti, žesti se, više s kola kao što i odgovara njegojoj prekoj naravi i, zatim, ona, Teruška, na čiju se žensku spetljanost i sporost gromovničko Blažovo negodovanje i odnosi. Ona se trudi iz sve snage: *Oču da padnem kako žurim*, sprema se na brzinu, da bi i ona sela na kola, na *sic*, i taj žuđeni polazak opšte je mesto svakog njenog sna. Tek posle nastaju varijacije. Na primer, Teruška bi da vikne kako odmah dolazi, ali bez glasa je, uzalud otvara usta, ili, trčeći, zapliće se u dugačke suknje i pada, ili, a to rešenje je najčešće u pričama o snu, već sasvim blizu cilja pod posprdnim pogledima komšija saznaje da je *samo u donoj sukni*, ili već na neki drugi način nedolično odevena.

Okružena buvljom pijacom pocepanih sukanja, *rekli*, *košula*, *štrimfli* i *fusekla* i druge stareži, os-

tavljane preko cele godine za zimske dane krpljenja, prekidajući na najuzbudljivijim mestima da bi, tobože napregnute pažnje, uvela konac u iglu, Teruška svoje snove tumači prema sanovniku, ali uvek se pokaže da sanovnik, o bilo kojem snu da se radi, predskazuje samo *pletke u kući*. Teruška kao da priprema Angelu za slučaj da ova dozna o kakvoj Blažovoj ili njenoj izdajničkoj neopreznosti, ne propuštajući priliku da naglasi kako *bezobrazno svet svašta divani*, a evo, i sanovnik nagoveštava neprijatne stvari. Inače, Teruška kao da tumači po sanovniku i odistinske događaje, pa čak i sadržinu kakvog *ljubavnog filma* koji je davno gledala priča dodajući više svoga, nego sećajući se žalostive, plačevne fabule.

Angela ne protivureči Teruškinim tumačenjima snova pomoću *pletki* i *pletkarenja*, jer ceni upornost i borbenost sa kojom opovrgava ono što svi u kući znaju i na šta već godinama gledaju kroz prste. Jedino Teruška misli da mora uvek, na svaku šaljivu aluziju da ustane, nepoštedno braneći svoju čast i poštenje. Po svemu se vidi da je dugogodišnja veza sa Blažom Karasom staje naporne, iscrpljujuće unutarne borbe. U kuhinji se često ruše sa neopisivom bukom vodopadi lonaca i poklopaca sa *stelaža* uz nestrpljive mađarske psinke i ciku kad Terušku hvata griža savesti, ili kad joj se čini da su *pletke* iz sanovnika doprle do Angele. Nastupa i glasno jecanje, o sirotinji i zemljanom podu u sobici, o poštenju, o tome da se rugaju njoj,

sirotoj udovici, pri čemu se Blaž, mada može da umiri rasplamsavanje u svom domaćem ženskom paklu, ne meša, znajući da su i takve krize vid strastvenog ispoljavanja Teruškine naravi na čije je bučne ispade navikao.

Angela presipa pasulj iz jednog suda u drugi da izvetri trinje, pri čemu zrna dobuju po kalajisanom dnu i, onako velika i široka, ne izgleda naročito uznemireno, dok Teruški još podrhtavaju usne pri pomisli da je Blaž upravo izašao, sveže izbrijan, u čistoj košulji, sigurno *Njojzi. Da sam ja na Vaše mesto gospoja*, uzrujava se, pokušavajući da Angelu pokrene na osvetničku akciju, jer ipak ne može sama da jurne za Blažom, da ga duž ulice zaustavlja glasnom svađom, plačom, kuknjavom, ni ti da upada u samo ljubavno gnezdo kod *to ženo koje nema obraz*, napominje Angeli da je nova ljubavnica tako pokvarena da će čak i *novce uzeti*. Angeli godi Teruškina strastvena podrška, ali umesto da je pokrene na akciju, samo je još više raznežava u samosažaljenju na koje, kao izneverena supruga i paćenica, smatra da ima prava. Tako se umesto planiranog uhođenja Blaža Karasa i burne scene pred vratima inkriminisane kuće, uz učešće radoznalih komšija, kako je trebalo da bude po Teruškinom predlogu, sve završava sa dve-tri suze, koje Angela, žaleći se na nesrećnu sudbinu, briše krajičkom *kecele*. Potajno je, doduše, reagovala na onu Teruškinu napomenu o novcu. Jer dok je Teruška Blažovo bogatstvo prihvatala kao spoljnji ok-

vir koji priliči muškarcu kakav je on, dakle, kao nešto što se podrazumeva, a ne imponuje samo po sebi, niti je ikada bilo podsticaj njenim koristoljubivim željama, ne može se pretpostaviti kako će se ponašati nova Blažova ljubavnica i Angelu to počinje onespokojavati.

Vazduh ipak ima svoja strujanja, jer listovi bagrema, koji su izdeljeni u pero i sasvim laki, zalebde prema Lizi, a onda na drugu stranu. Ostala stabla imaju nepomične senke, jer im listovi nisu tako osetljivi na svaki dah kao ovi koje gleda kako plešu, ovlaš dodirnuti pokretima što ih ona na svom licu ne oseća. Što je starija, čini joj se da proleće dolazi sve iznenadnije. Sve je neuhvatljiviji trenutak u kome se lišće uspuže po golim granama. Da taj trenutak nije bio davno, vidi se po svetlosti koja još vlada u krošnjama, jer joj ne smeta prozračno lišće, i po senkama pod drvećem koje jedva da se dotiču tla. Upoređujući svoje dane, pomišljajući na zamor koji oseti svake večeri, od uzaludnih pokušaja, sumnji, strepnji, varki koje čudno opsene dušu, divi se sve više sigurnosti, nepogrešivosti sa kojom stablo ostvaruje svoj pro-

letnji naum listanja i cvetanja i pred tom žurbom sa kojom se osmišljeno stvaraju čuda ustukne, kao pred čarobnjačkom pobedničkom snagom. Raskoš zbivanja svuda okolo stvara u njoj pometnju, razaznaje u sebi potrebu da se kreće, polet koji ni prema čemu još nije usmeren, ali joj ubrzava dah.

Vinogradske brige oko par čokoti loze iza kuće brzo apsorbuju tu prolećnju uznemirnost. Brižno pocupkuje, tužeći se na *mišakinju* koja se zeleni ispred Stipice u brazdi, a iza njegovih leđa, pognutih nad motikom, ostaje presečenog korena, zatrpana zemljom. Nadgledajući *čovika šta radi* Liza nalazi opravdanja da po ceo dan tumara po bašti, kupi u *kecelu* lozu koja je ostala posle rezidbe, rasađuje mladu salatu, čeprka nešto po *lijama*, ali najčešće zastajkuje iza Stipicinih leđa, ne toliko što smatra da je njen nadzor neophodan, nego da zadovolji potrebu za društvom i razgovorom. Kao o daljem rođaku, u familiji se o Stipici govorilo sa ponosom kao o *školarcu*, dok je bio u mađarskoj gimnaziji u Novom Sadu, posle na pravima u Gracu. I dok je jedan od njegovih *šulkolega* uskoro postao senator, a drugi sudija, bliža i dalja rodbina uzalud je čekala da i Stipica praktično primeni svoj latinski, svoje paragrafe, i da se od njegovih visokih škola vidi i neka korist. Liza je načula od sestara da mladi *juris doctor*, umesto u državnoj službi, svoja prepodneva provodi u najotmenijoj gradskoj restauraciji, čitajući novine od prve stranice do malih oglasa, držeći ih na pletenom kafanskom držaču, ako je zima uz *kapuciner*, ako je leto, uz

ajskafe u letnjoj bašti, zasenjen *žirado* šeširom, navikavši se da svoje prepodnevno kafansko čitanje novina *odradi* kao nezaobilaznu obavezu. Kasnije, kada su roditelji poumirali, imanje se istopilo i gazdinski jedinac ostao bez ičega, već prekoračivši šezdesetu, svoj način života jedva je, silom prilika, nešto izmenio. Umesto u restauraciji uz *kapuciner*, novine čita besplatno u gradskoj čitaonici, isto tako natenane, celo prepodne, smetajući ponekad ostalim čitaocima kada krezubo mrmlja, sam za sebe komentariše kakav politički obrt. Dok je nekada imao ložu u pozorištu, sada je redovni posetilac raznih popodnevni javnih predavanja i književnih večeri koje su besplatne, a održavaju se u zagrejanjoj prostoriji. Posećuje i svečane filharmonijske koncerte koji se, takođe besplatno, priređuju uoči važnih državnih praznika. Isti slamni *žirado* šešir, još onaj iz mladosti, odelo za koje se više ne može pogoditi da je bilo svetlo, od tankog i mekog štofa za prolećnju sezonu, sve je veće i šire na sve sitnijem Stipici, pa se, u želji da mu bude toplije uz telo, opasuje debljim kanapom. Na javnim predavanjima i svečanim koncertima taj franjevački konopac smotan je u džepu, kaput uz telo Stipica pridržava, kao kakav čiraš koji neprimetno rukom prikriva podmukle bolove u stomaku, a može se primetiti da je u tim prilikama izvanredno glatko izbrijan.

Onda, očeš dojči sutra da mi oklaštriš ovu šljivu, zabrinuto pita Liza, jer sa Stipicom se ne može

sigurno računati. Od malo novca koji povremeno zaradi, ispomažući kod rođaka, sa svojim ptičji malim prohtevima on može da proživi više dana bezbrižno, čitajući svoje novine, tražeći po oglasnim stubovima u gradu plakat za kakvo zanimljivo javno predavanje ili besplatni koncert. Liza ima respekta prema njegovim visokim školama i prema svemu što je *načito*, i ne računa da će Stipica određeno odgovoriti. Dolazi da radi kad ostane bez mleka i bajatog hleba, a ne kada se s njom dogovori. Liza ipak voli da baš on kod nje radi, najviše zbog vedrine u njegovim sitnim svetlim očima koja je posramljuje usred večitih kuknjavi i strepnji i okuražuje je, ipak zbrinutiju od njega. U novinama uvek ima dovoljno uzbudljivih događaja, za Stipicu, sve što se dešava, dešava se *drugima*, on se obavezama nije opteretio. Odbijajući da učestvuje u svetskom metežu, svoj život je pretvorio u vrstu klošarskog iskustva.

Mala herba cito crescit, odgovara na Lizina vajkanja o *mišakinji* i *popancu*, sakupljajući presečene vreže korova u brazdi da se ponovo ne bi primile, primenivši latinsku sentencu u najdoslovnijem značenju. A dok Stipica izgovara nerazumljive reči, pljučkajući oko sebe krezubim desnim, pod šeširom čija je zamašćenost već prešla u zelenkastosivu patinu, Liza se potajno krsti, za svaki slučaj, da to nije zazivanje nečastivog, a ujedno je polaskana, Stipica je možda mislio da ona to razume. A njemu se čini normalnim da ono što **zna**

znaju i ostali, ne sluti da je Lizu zbunio. Uostalom, on monologozira šušljetajući, bez obzira da li ga ko sluša ili ne.

Njegova radoznalost je nezlobiva, dečija, kao kad prekine s kopanjem da bi pokazao Lizi odakle se malopre javila senica. Ispituje je, smejulji se na novosti, pokazujući koji preostali pocrneli mišji zub, pominje *ius civile*, više igrajući se mogućnostima, nego preporučujući sud i parnicu. I kada dođe neko, sećajući se njegovih studija, da sastavi žalbu, tužbu, Stipica se zainteresuje, čudi se, cokće jezikom, ali odbija klijenta, objašnjavajući da se pravom bavi samo teorijski. Pri tome pokaže svoju *biblioteku* upropašćenu memlom i prašinom neuredne sobice pune starudija, uglavnom predmeta nepoznate upotrebne vrednosti i namene. Neke su knjige još u sanducima, kako su poslate u *mitgepeku* iz Graca kući, a najviše je prašine među svežnjevima isečaka iz novina, svrstanih prema deliktima, od krivokletstva i pronevere, do silovanja i ubistva, plod dugogodišnjeg truda, blago kakvo su za filatelistu albumi retkih, unikatnih maraka.

U tim isečcima iz novina, na stotine primera pravde i krivde, za koju Stipica nikada nije sudio, puštao je mašti na volju, rešavajući okončane slučajeve. Jaz između zakona i hiljadostrukog lica ljudske propasti činio ga je rastrojenim i u svom vegeterijanskom, nikome na štetu pogledu na svet nije pokušavao da doprinese usavršavanju zakona, mislio je da treba *usavršiti ljude*, i tu je u njegovim idejama bilo fantastike altruiste koji je izludeo,

čitajući godinama ono najporaznije o čovekovoj naravi.

Ponekad žrtva razuzdanog mladog društva, koje ga prisiljava da pojede nevegeterijanski biftek, da se okrepi netrezvenjačkom kapljicom, zarumenjen i glasan, tako da je frfljanje istrošenih desni izraziti, na začikavanja o Franji Josipu, *zelenom kaderu*, kralju Aleksandru brzajući odgovara novinskim citatima iz *Wiener Neublatt-a*, *Vremena* i *Politike*, spretno baratajući datumima i detaljima. *Nisam ja služio ni cara ni kralja*, uvređeno trese glavom na podsmevanja o dvostrukom podaništvu, i Habzburzima i Karađorđevićima, kao da je njegovo neuključivanje u državnu službu, u najmanju ruku, rezultat nekadašnjeg opozicionog stava kojim se danas ponosi.

Inače, sudbina izrezaka, koje je Stipica i u gradskoj čitaonici, zaklonjen preširokim kaputom, krišom isecao i kojima je argumentovao svoja staništa, bila je jadna. Posle njegove smrti sve one starudije sa mirisom pasjeg pišanjka preko noći su razvučene, a svežnjeve novina, fascikle sa rukopisima i biblioteku sa retkim knjigama koje je kao student iščeprkao po bečkim antikvarijatima, stari su vilama utovarili u *Otpadov* kamionet. *Leges barbarorum*...

Dešava se da je u rano jutro, odlazeći za fabričkom sirenom, stanari pronađu kako leži, samo u tankoj spavaćici, u *baščici*, gde iz lukovica tulipana kreću prve klice kroz trulež jesenašnjeg lišća. Ne znaju da li se onesvestila, ili zaspala u nejasnoj mesečnjačkoj noćasnoj šetnji, da li bežeći od nesаницe ispod visoke tavanice svoje sobe, da li spasavajući se od ružne more i mučeničkog buncanja u snu. Ne znajući gde je, Rezika ih izgrdi što je uznemiravaju, zaklanjajući laktovima *karnere* oko izreza na spavaćici, ali najzad, uz prigovore i gundanja, dozvoljava da je uvedu u kuću.

Preko dana kapija je širom otvorena i radoznali pogledi sa ulice prodiru do šupskih vrata, čija su oba krila takođe raširena, zakrčena četvrtonskim kamionom koji kreće sa zagušujućom bukom od početnog davanja gasa kroz oštećeni *aus-*

puh, u metežu drugih kamiona i putničkih automobila u ogromnom popločanom dvorištu, koje je izdato za mehaničarske servise i automobilske garaže.

Dok je posmatrala, sa laktovima naslonjenim na jastučiće svog *šaufenstera*, kao na večitoj pokretnoj traci, automobile što se čas pojavljuju, čas nestaju, činilo joj se da su to igračke na dečjoj pisti, besmislenoj auto-stradi, koje sa zujanjem, preticanjem, sudaranjem i prevrtanjem mogu da deluju i uznemirujuće, ali ona distanca od par metara, između spokojnog izloga njenog izbočenog prozora i ceste, davala joj je sigurnosti.

Međutim, prodiranje benzinskih bubašvaba u njeno dvorište narušilo je svaku iluziju o raznobojnim maketicama u pokretu i sve se pretvorilo u užasno kloparenje pokvarenih delova, u šištanje ventila, smrad pregrejanih guma, šofersko i mehaničarsko nadvikivanje sa zvrndanjem mašina i groktanjem motora. U kratkotrajnim, na marginama te buke preostalim trenucima tišine, sve je ličilo na zatišje posle pustošenja, ali Terezija je bila umorna da bi se, kao nekada, mogla mirno udubiti u uobičajeno štivo pobožnog glasnika. Nervozno je rukama trljala čelo, prelazila iz jedne sobe u drugu, zaboravljajući kojim poslom, ljutito se vraćajući, dok i sama ne bi počela da stvara buku, lupajući vratima i energično zatvarajući prozore.

Ulaženje automobilskih točkova tamo gde su ulazili samo kolski, pretvaranje štale u garažu, a

šupe u radionicu, benzin umesto mirisa mleka u muzlici, i umesto mirisa *komine* koja previre u *kacama*, to je u njenu starost unosilo neku vrstu zabune i buntovnog nezadovoljstva. Nekažnjeno, krše se nepisani zakoni. Povređuje je sumnja da ono što se tako lako menja možda i nije bio zakon, nego zabluda, sve što je ostalo sada, posle njenog dugotrajnog života, čini joj se kao šačica krhotina ustaljenih, *večitih* stvari. Uostalom, i krov se već ustalasio, kao od podvodne sile koja rije u kući i, ne nadivši zidovima, ali neprestano udarajući u tavanicu podriva je odozdo, tako da koreni *čuvarkuče*, koji se grčevito hvataju za crepove što već klize, i rodino gnezdo na dimnjaku deluju nesigurno, kao da tek što nisu odneseni stihijom podvodnja, nad olucima koji se već dotrajalo odlupljuju i propuštaju vodu.

Noćas kao da je razgovarala sa *časnama*. Smirivao ju je glas sestre Veronike, njena ijekavština kao cvrkutanje. *Fala ti, Bože, zaspala sam*, pomisli, međutim, ugledavši *kerblu* sa kojom *nona* obično dolazi, seti se Tončikinog nezadovoljnog zajedanja: *Opet su ti sve pokupile, one rajske ptice jajarice*, podiže se iz kreveta da za *časnu* pokupi sve sa gnezda. Zadrhtavši nesvesno, već u dvorištu, požuri da oseti toplinu u perju uznemirenih kokošaka i mlachu toplinu jaja.

Međutim, to više nije glas sestre Veronike, dobro je čula, to mađarski govori sestra Ursula u *klosteru* u Novom Sadu, opominje devojčice da se pripreme za *ispovid*. *Šta ču opet kasti da sam zgri-*

šila, nađe se u neprilici, tresući se od hladnoće i treme. *Jedared sam kazla da sam se svađala s Margitom, jedared da sam zgnečila buvu u košuli*, prestraši se od pomisli da bi sada mogla kazati kako je dva puta, smišljajući i tražeći grehe, slagala.

Potrči za devojkicama da se sakriju u jasin u konviktskom vrtu, da se dogovore šta će koja reći. Užasnu se na Katičinu ideju, *kašću da sam se kupala golišava, bez košule*. Sa mirisom jasmína pomeša se, kako kakva sanjarija o nepoznatom, pomisao na grehove, nemoguće, neizvodive među internatskim zidovima, sve uz nervozno kikotanje zbog treme pred ispovešću, ali i od nestrpljenja pred grešnim mogućnostima koje će ih nekad, na ovom svetu, vrebati na svakom koraku.

Osećajući bol, ležeći kako se spotakla o drvene stepenice kojima se silazi sa terase, kao da je još čula kikot devojčica što su se razbežale, a samo ona ostala zbog pada i okrvavljenog kolena, još uvek je povezivala tu bol sa realnošću sna, a ne sa klizavim od kiše, mračnim, opustošenim dvorištem svoje kuće u kome se našla ne znajući kako. Pokušavajući uz napor da se pridigne, pomisli da posle onog pada u belom snu, kao neki negativ dolazi ovo mučno i bolno pridizanje u novom, od kišnih isparenja teškom snu predjutarja.

Ne razlučujući lako šta je java, a šta bunovno priviđenje, isto je tako teško razlikovala žive od mrtvih, kad su joj i jedni i drugi podjednako po-

znati i javljaju se u sećanjima i u snu sa pokretima na koje je navikla, sa izrazom lica koji bi mogla i predvideti, sa rečima koje u sebi imaju toliko svakodnevnog.

A šta radi mama? pitala bi, trgnuvši se iz trenutne odsutnosti, želeći da se, tobože, zainteresuje, da se vrati sagovorniku.

Pa tetka-Terezija, kako ne znate, i vi ste bili na sarani, rođaka bi počela šmrckati u maramicu, *ima već tri godine...*

Ali taj obrt nije Reziku niti zbunjivao, niti posramljivao zbog staračke rasejanosti. Dozvoljavajući da svi koje zna i koji su joj bliski budu mrtvi i posahranjivani, morala bi priznati da je vreme i za nju samu da umre. Naprotiv, otprativši nekog do večne kuće, trudi se da to što pre zaboravi.

Opet si sklanjala inštrumente, askurdela ti poganog, drmusa Blaž Angelu koja, boreći se sa snom, ječi, sklanja s lica slepljenu, oznojenu kosu, da s mukom progleda kroz zakrmeljene trepavice. Nenadanim psovkama izbačena iz ugodnosti predjutarnjeg sna kao riba na suvo, praćka se u postelji dok se ne razabere u polumraku i ne pogleda na sat. Vištac matori, u pol na četiri šuška po kući, Angela ne objašnjava gde su filteri, retorte i epruvete, preti da će sve to na đubre, neka se on ne diže noćom da čeprka po špajzu, sve će vino zbučkati i zbantrati, a to su i njeni novci, ne samo njegovi. Iz belih šlengeraja i porupčića nahtrekle, nježno lice prošarano belim odblescima i predjutar-njim senkama, u trzajima jetkih, šištećih reči pomiče se pred Blažom kao čangrtavo klatno sata koji

ne pokazuje pravo vreme, podstiče ga na agresivnost, neumerenost vratne žile kucavice.

Najnoviji svezak u izdanju *Knjižnice hrv. slav. gospodarskog društva k. s. z. u Zagrebu* koji su napisali *prof. Gjuro Kaitner, ravnatelj enološkog zavoda u Zagrebu i Bohuslav Skalicky, kr. gospodarski savjetnik i ravnatelj državne gospodarske škole u Grmu* i objavili kao najbolje radnje o *podrumarstvu i vinarstvu*, nagrađene na natječaju *Društva*, o čemu svedoče potpisi *predsjednika Miroslava grofa Kulmera* i drugih *porotnika*, Blaž je još sinoć iščitavao, ispodvlačio *tintenblajom* ono najvažnije, pa, ne mogavši da sačeka dnevnu svetlost, raspoređuje oko sebe pored lampe razne *grade*, filter-ska sita, isplahnjuje epruvete, proverava pripremljene uzorke vina, obrecujući se na Angelu. *Tako štogod ni kadgod se nije radilo*, ona zaviruje iza njegovih leđa. Naročito ga privlače desertna aromatizovana vina. Kupuje rozine, suši pelin i naranđinu koru, priprema cimet, korijandor, gorušicu, sakuplja i po marginama knjiga o *podrumarstvu* i *vinarstvu* ispisuje varijante recepata za mirisne *esence* i *bermete*. Dogode se i *promašaji*, da li zbog *zastoja* u *vrenju* šire, da li zbog *neodgovarajućeg izbora* crnih vina, da li u *vezi* sa *sastavom* suvih *aromatičnih* trava, tako da *propadne* i *petstolitreno* bure, ali kod Blaža to samo još više *raspiruje* *vinogradsku* strast, on se ponovo *udubljuje* u *knjige*, muči ga u čemu je *pogrešio*, *ustaje* noću, *bdiye* nad *bačvama*, jer *recept* u *knjizi* ne *sadrži* sva *potrebna* *obaveštenja*, *uputstva* o *svakoj* *nijansi*. Ako

se u buretu ne napravi bućkuriš, Blaž se ponosi svojim *originalnim desertnim vinima*, a za one koji hvale nešto drugo, iz zavisti, recimo grčki sekt, a ne njegov bermet, podvlači sa omalovažavanjem u knjizi podatak o dodavanju vode: *Pod imenom grčki sekt dolazi iz Grčke veoma sladki ekstrakt cveba, koji daje miješan sa dva dijela vode posebno sladko vino.*

Podvlači *tintenblajom* u knjigama i podatak koji će mu koristiti u eventualnom razgovoru sa *finansima*: *Budući da prije u naravnim vinima nije bilo nađeno nitrata, često su vina sa nitratima bila manisana radi dodatka vode, jer mnoge bunarske vode sadržavaju nitrata u većoj količini*, spremajući se da uz pomoć literature, u slučaju primedbi, pokaže *finansima* kako ne umeju razlikovati veštačko ili razvodnjeno vino od prirodnog. Uvek je u njemu crv suprotstavljanja: kao malo živo svrdlo, hoće da progrize vijugavi hodničić nesigurnosti i praznine u tuđim rečima i mislima, pogotovo kada su u pitanju ljudi od zakona i uniformisanog autoriteta. U svim njegovim knjigama o vinogradarstvu, podrumarstvu, voćarstvu, livadarstvu, svinjogojstvu, svinjskoj kugi itd. postoje dobro *proštu-dirane* stranice, zbog kojih je samoučki uporno pokušavao, gubio i dobijao sa noćničkom energijom: i zlovoljan zbog neuspeha, i zaintačeno radoznao, i umoran, i grozničav. *Grade*, destilatori, filteri, veterinarske *šprice* za injekcije, razni komplicirani aparati koje je naručivao razgledajući fotografije u knjigama i tražeći prospekte, razmišljajući o

njima, savlađujući primenu, što po škrtim uputstvima iz knjiga, što ličnim nagađanjem i *isprobavanjem*, sve je to za njega ne samo *gospodarski pribor* sa korisnom namenom, nego i dokazni materijal usamljeničkog inata, potrebe da nešto *stvari*, pokaže i dokaže. Angela je možda i bila u pravu da *samo gubi novce*, ali smisao i nije bio taj, važno je bilo čitati, pokušavati, razmišljati, dakle, nešto različito od *paorskog* posla kao svakodnevnih navika na koji ga Angela upućuje, kočeći ga i diveći mu se u isti mah, baš zbog upornosti u istrajavanju na zamisli o *suvremenom, uzornom gospodarstvu*.

Taj interes za *uzorno gospodarstvo*, sasvim u smislu koncepta *Stranke*, Blaž nije povezivao sa politikom, mada je preko *Stranke* došao do prvih priručnika. Politika je, za svaki dan, za Blaža pitanje *ko će opraviti putove u ataru*, one kolske, jer to uvijek svaka opozicija obećava, a nazdravljanje čašom sa oslikanom trobojnicom, Starčevićovom slikom i geslom *Bog i Hrvati*, u *svečanim prigodama*, uglavnom kada naiđu slavonski trgovci da degustiraju vina, pa se podnapiju i sve se završi za dugačkim, razvučenim stolom, pokrivenim paradnim stolnjakom, uz pečenog čurka i pesmu, u znak dobro obavljene trgovine i potpisanog ugovora.

17

Katka se po mokrom šljunku sedeći povuče naviše, uzmičući od talasa. Noge, još belje u kontrastu sa crnom suknjom, zadignutom do iznad kolena, na onoj su granici do koje more može da dopre. Posmatra kako po vrhovima talasa svuda kipti brza pena i ti beli jezičci, koji jure u pravcu morskih struja i u pravcu vetra, sve više se pružaju što su bliže obali, sve su žedniji, dok se na kraju veliki mutni talas ne uspravi i ne izruči na obalu svoju šištavu belinu. I dok se talas vraća u more, pena tek počinje da raste, da gmiže uz isprane belutke, kipteći i rasprostirući se sve šire, kada joj ponestane snage da napreduju uz obalu za trenutak se odmara tamo dokle je najdalje uspela da se pruži i tek onda se vrati za talasom. Katka uživa da joj za trenutak noge zagolica prštanje pene, mada se boji siline kojom more nadolazi. Taj šum,

vrisak nenadanim slapom preplavljenih kupaća, glave koje se, kao nezavisno od tela, klate po površini, ramena koja na čas iskrsavaju kao pred utapanje, sve se to po granicama njene svesti zgušnjava u tako intenzivne slike i zvuke da se pretvara u za nju čudnu apstrakciju.

Dok sedi na obali i suknja joj se, smočena, teška od morske vode, crni u vašarskom šarenilu suncobrana, ligeštula, preplanulih ramena, ona taj metež kupališta i ne primećuje, osim kao kaleidoskopski promenljivu kulisu za izuzetan događaj: rušenje svakog novog talasa. U mediteranskom zaslepljujućem plavetnilu i planine i oblaci su maringoplati i po svemu liče na talase. Ako se na pučini pojavi takođe plavi brod, čini joj se da je usred mora zaustavljen, a planine brže od broda jure prema obali. Sve se izjednačava sa bojom najdubljeg mora, Katki *titra prid očima* i ona, otimajući se ritmici prelivanja talasa preko njenih ispućalih stopala, traži od Gašpara da je odvede u hotelsku sobu.

Zatrpao peskom do grla, pod vrućim teretom brda što se pomiče od njegovog meškoljenja, on je nekoliko metara više od talasa i Katke. Čini mu se da po njemu gaze devojačke noge, prati obline listova, ne pomerajući vrat iz svoje peščane tvrđave. Mlade, opaljene, bleštave noge u njegovom vidnom polju, koje ne kadrira uvek i ceo golišav stas, čini mu se, ozdravljaju ga koliko i lekoviti pesak. Gaze ga gipkim, vrućim tabanima i u njemu se topi jeza, razilazi se ukočenost *med plečkama*, bol u žila-

ma. Čini mu se, na to ima prava, kao da je uračunato u dnevni pansion. Zaboravlja Katku ošamućenu mistralom, talasima, zahvaćenu blagom sunčanicom. Sutra, more će po površini imati široki, mirno nabran ogrtač, bez brzih jezičaka pene, mada će se još snažno i uzbuđeno kretati iznutra. Malo pomalo, i neće se videti kako talasi dopiru do obale, nego samo kako se povlače. More će se prilagoditi pastelnoj boji neba i pokazivaće samo svoju površinu. Katka će ponovo početi da misli *jesu li naranjeni piliči, koj poliva cviče i raspitivaće se koliko sve to košta*. Brinuće se o kupovanju suvenira, pepeljari od školjki, velikih persiki sa ispisanim imenom letovališta. Neće zaboraviti da na polasku za svaku sestru napuni po bocu morskom vodom, jer ni jedna još nije bila *na morju*.

A kada je skupu zadivljene i zavidljive rodbine delila te flaše sa morskom vodom i ostale suvenire, na pitanje kako je bilo, odgovarala je samo da je bilo lepo. Niko nije saznao za njenu fasciniranost talasima, ali mogli su pogoditi da ju je južnjačka vegetacija opsenila. Na povratku *s morja* polovinu prtljaga zapremali su rasadi mediteranskog rastinja i od tog doba počinju njezini podvizi u gajenju palmi, lovora i limuna, brižljivo čuvanih tokom zime na zastakljenoj terasi. Briga o južnom bilju postala je izvor njenog svakodnevnog uživanja. Bdi-jući nad saksijama kao da požuruje svaki novi list, često ostavlja drugi posao, saginje se kontrolišući da li zemlja ima dovoljno vlage.

Ni nebo tamo nije tako zamusano ko kod nas, kaže. Proleće je ovde mračno, puno vlage iz koje biljke iskonski džikljaju, sunčani dani su pomućeni isparenjima blatnjave zemlje i rita, letnje žege ne otkrivaju jasno nebo, nego pritiskuju omorinom i oblacima prašine. Za vreme boravka *na morju*, kada su priuštili sebi životni provod, Katka je daleko više od Gašpara primećivala obilje svetlosti, promene mora i zelenilo biljaka, kao svedoke stalnog zenita u životu prirode. On je doživljavao isto, ali smatrajući da su lepe kupačice, mlade kao što su bile i devojke u njegovo momačko doba, najbolji dokaz trajnog i večitog u životu. Za nju su pak svi razgolićeni deo drugog sveta, pa nije bila ni zgrožena obnaženošću *butina*, pupkova, suncem ošamućenim poljupcima u pesku. Izgradila je odnos prema sestrama, mužu, onima koji joj dolaze u kuću, o svemu van toga ne ume ni da razmišlja.

18

Od svih su sestara najčešće zajedno Tončika i Rezika. Žene povezuje i ljubomora, i patnja koju nanose jedna drugoj, i suparništvo. Suparnica se meri prema sebi, sve od nje može svirepo da pogodi, da ugrozi u najličnijem, najintimnijem, ona ostaje meta prema kojoj se odnos određuje, menja, ali nikad se ne napušta ratni položaj. Rezika je u suparništvu sa Tončikom izgubila, Tončika je dobila na svoju sramotu, sve posprdnija i neobazriva prema onom *šta svit divani*.

Rezika ima osetljiva stopala i dok se to još nije pretvorilo u česte operacije čukljeva koji izrastaju, deformišući prste i iskrivljujući ih reumatično, u operacije nokata, krivo uraslih u meso, u bolove spuštenih tabana, dolazio je u kuću *modni postolar* Palček i uz refleksno žmickanje, podmigiivanje i smejuljenje, u poigravanju celog okruglog

i pokretljivog lica, razmotavao je Tereziji fino uštavljene teleće kože, da opipa mekoću i odabere boju. Kada *milostiva* uzme u ruke komad na čiji je kvalitet posebno ponosan, žmiganje, namigivanje i smejuljene dostiže vrhunac. Palčec poigrava u mestu, gurka Reziku, stavlja prst na usta kao da je savršenstvo teleće kože koju ona upravo drži u rukama tajna što se ne može rečima iskazati, ali zato postoje gestovi, mimika, uzdasi. I kada govori, on ostavlja nezavršene rečenice, dozvoljava da se pogodi iz njegove mimike. *Ševro, prima kvalitet*, naginje se šapućući Tereziji na uvo, kao da to samo njoj može poveriti i, još tajanstveniji, sijajući od ponosa na svoj veliki izbor, vraća se zamotuljcima da je iznenadi nečim izuzetnim.

Uzbudljiva faza je i uzimanje mere. Mada je Rezika davnašnja mušterija, uvek se radi o drukčijem modelu, pa Palčec uvek ponovo podastire na pod prvo *pakpapier*, pa hartiju na koju Rezika staje, a on onda, puzeći oko nje, mastiljavom olovkom najpažljivije opcertava obrise stopala. Zatim, santimetrom premerava i na desnoj i na levoj na različitim mestima obim, mrmlja pevuckavo brojke, beleži ih u iskrzani noteščić podmigujući. *Cipelice i pol*, pucne koji put jezikom, kao da su već gotove. Suzdržanu i ledenu Reziku u početku je morala odbijati Palčekova mutava pantomima i na njegovo *ljubim ručice milostiva* otrla bi nadlanicu o suknju, čak i kada se nije saginjao da je zaista poljubi u ruku, međutim, kasnije se navikla na prisnost opcertavanja stopala na obučarskom kartonu, počela

da se opušta. Njegovo večito žmickanje, smejuljenje, mucanje i nedovršene rečenice stvorili su kod nje sažaljivu blagonaklonost i, najзад, nije joj bilo neprijatno da on brižljivo obavlja santimetar oko njenih gležnjeva, ili da ga zateže preko *risa*, da oseti škakljivo po tabanima kako je dotiču njegovi zatubasti prsti. Palček je jednom mogao da izljubi stopalo, koje je, sa osetljivim ili nažuljanim prstima tako dobro poznaо, naprosto osećajući kakvu obuću traži i kakvu negu iziskuje, ili je, samo, od milovanja stopala, zataškavanog uzimanjem mere, neprimetno uspuzao pod suknju, do listova.

Rezika nije sprečavala Palčeka da dolazi, čak je prenosila na *modnog postolara* upravljanje kućom i zemljom, zbog čega je on zanemario radnju. Odbila je neke prosce, između ostalog sudiju koji joj je u mladosti *kurisao* i igrao s njom u *tancšulu*, jednog *naslidnika*, koji je želeo da što pre uživa u „*svom*” imanju, međutim, nije se udavala ni za Palčeka. Čutljivo je podnosila Tončikino zajeđanje: kao neće više dolaziti, neprijatno joj da zatiče kod Rezike šustera kako golišav do pojasa sedi na verandi. Međutim, kad je u Tončikinom mešarski crvenom mužu Jozi nešto prepuklo, ona se bez najave udala baš za *žmigavog šucu*, ne raspitujući se o starijoj sestri koja je, postelje danoćno opkoljene dežurstvima *naslidnika*, plava po usnama disala šišteći, bivalo joj je sve *gorje* i *gorje*. Demantujući prognoze da srce tek što nije otkazalo, Rezika je izmakla mamac na koji su naslednici sigurno računali i bacila ga opet daleko

ispred njih. Kad joj se povratio govor, krivila je lukavu i pokvarenu sestru, zaklinjala se da, dok je živa neće pogledati ni nju, ni njega, pitala se kako sinovi nisu obuzdali *ludu mater*. Zdravlje joj se pogoršavalo dok je zamišljala kako Tončika komanduje u klopku uhvaćenom malom šusteru.

Međutim, upravo posle ovoga, Rezika se počela družiti sa Tončikom više nego sa ostalim sestrama. *Prešla je Palčkovici preko praga*, zaprepašćeno se komentarisalo, i koliko se zameralo Tončiki što je sestri otela ljubavnika, zameralo se Reziki što je, još dok je Palček bio živ, počela da im ide u kuću. Čak i upravljanje imanjem, malo-pomalo, ponovo je preuzeo Palček. *Zbog dice*, pravdala se Rezika naklonošću prema sestrinim sinovima, međutim, i ona sama, i Tončika znale su da je u pitanju nešto dublje, što nikad nisu ni odmršivale jer bi se splele u čudne konce.

19

Kupite prnje i marš iz kuće, bogara Blaž, potpaliću ja vama pod tabanima. Angela je nagnuta nad laborom, a Teruška joj izmiva kosu gasom, provlači joj kroz dugačke sedine kosteni češalj sa gustim zupcima, pritiskujući noktom čas uš, čas nešto što joj liči na gnjidu. Kao naduvši se u licu, uporno čute, jer su već rekle svoje. Pogorelce neće, bez krova nad glavom, pfuj, agituje strastveno Blaž u sopstvenoj kući, nakrivljujući titovku koju, otkako se rat završio, ne skida. Izašavši iz zatvora, ojunačio se i aktivizirao. Čučecći sa ostalim najčesnijim građanima kao talac, oronule volje u svakodnevnom iščekivanju rafala, bio je Blaž pomiren sa mišlju na smrt, međutim, od prvih dana oslobođenja, zanos, kao zbog još jednog, poklonjenog života, raspinjao ga je.

Kroz kuću su prošli Nemci u povlačenju, Rusi u bratskoj, oslobodilačkoj, bahatoj euforiji, i jedna za drugom, grupe izbeglica, ili budućih kolonista, a da Angelu i Terušku niko nije pitao. Drhteći od svih vojnika, s večeri su napuštale kuću sa *pintlikom* najneophodnijih stvari, da prespavaju kod neke od sestara gde *na kvartiru i kostu* nije bilo vojske. Mesecima su primale izbeglice, ložeći pod *kotlankom*, iskuvavajući ušljivu posteljinu, pa je, očigledno, postojao poseban razlog što neće da prime pogorelce iz obližnjeg sela. Patetično agitujući, Blaž zaboravlja da Angela i Teruška znaju da se ne radi o bilokojim *pogorelcima*, nego o određenim *pogorelicama*, o jednoj *pogorelici* naročito. Od dve jetrve, udovice, ona mlađa, bez dece, Persa, znale su, opasnija je.

U prva posleratna prvomajska slavlja, sa kamionima pokrivenim šumom lišća, štetočinski polomljenim granama i čitavim mladim sadnicama, sa zastavama na kojima su tek iskrojene, nevešto obrubljene petokrake, sa harmonikama, iskićenim vrancima u paradnim čezama, u višednevnom željnom istrajavanju *naroda* uz pesmu, uz raspusničke hice, uz ciku u histeričnom, padavičarskom previjanju žena, uz, odakle li, i jelo i piće, stara pesma, *Za jedan časak radosti, hiljadu dana, hiljadu noći žalosti*, pevala se sa osećanjem da je taj *časak radosti* za kojim se žudi unapred otplaćen i mnogostruko preplaćen proteklim, izrovašenim godinama. *Uzmi pušku pa me ubi, onda idi drugu ljubi*, ciktavo pevaju pogorelice, u zagrljaju raz-

drljenih mušakaraca, koji, zaista, jednu ruku drže na revolveru. Ni u jednoj pesmi nema nostalgije, nego osvetničke životne želje.

Sledeći Blaža u takva prvomajska slavlja, okrećući u ruci zelenu hrastovu grančicu, Angela je sve to doživljavala kako novo *Brašančevo*, samo mnogo veselije, povorku sa više sveta. Na takvom jednom, za nju dramatičnom *majalusu*, pogledajući sve češće prema Persi da bi uhvatila kakve promene na njoj ostavljaju Blažove izazovne aluzije, ustanovila je da *pogorelica* ima nove papuče, čije je *lice*, u to je jedva mogla da poveruje, napravljeno od njenog sopstvenog, nedavno iščezlog *gel-tašna*. Kasnije se uspostavilo da je đon papuča od oglavine paradne orme *Vezira*. Na tom *majalusu*, Persa, sa zadovoljnim poigravanjem, kao u svih crnki, vidljivih nausnica, i Blaž, u beloj košulji i prsluku sa lancem od sata, razlakćen čelo stola, nisu slutili da Angela ima pouzdan dokaz i da tek što nisu otpočele svađe u kući. Prvomajske papuče, jedan od prvih poklona Blaževih *goloj*, *bosoj pogorelici*, izazvale su više *reči*, nego kada je, kasnije, Blaž kupio Persi radioaparat prve posleratne proizvodnje i kompletan nameštaj.

Dok je Blaž ranija neverstva prikrivao, zataškavao šaljivim razuveravanjima, sada je oran za zaintaćeni, pun zlovolje sukob, sav u groznici pozne ljubavi i ljubomore, na tragu mlađim, kočopernije, *partizanski*je opremljenim rivalima. Dok je Persa sa jetrvom stanovala kod njega u kući, bilo je podnošljivije, ali kada je kao kolonistkinja dobila jed-

nu od konfiskovanih kuća i preselila se, počevši odmah da prima društvo i pravi večerinke, Blaž je, kada nije bio uz nju, po cele noći stražario ulicom, uhodeći na svim čoškovima koji izlaze prema nje-
noj kući. Kada se kao ozbiljniji rival pojavio ne-
kakav lugar, šetao je i po obližnjim šumarcima,
ulazeći u sukobe sa beskućnim protuvama, razma-
hujući se štapom, koji je tih dana počeo nositi u
odbranu od pasa lutalica.

Od žena koje, nudeći sve, ne obećavaju ništa,
Desa je primala u kuću, što zaslepljenu, što pijanu,
družinu suparnički zakrvljenih muškaraca, među
kojima se uspostavila promenljiva hijerarhija ma-
nje ili veće intimnosti sa domaćicom, a to je pod-
sticalo na ludačka nadmetanja. Jedan momčić, *ra-*
tom ometen, koga učitelj više ne bi mogao discip-
linovati, užagreno trpi Persin drill, jedan kome je
bomba odnela tri prsta, glasan kao da se nadvi-
kuje sred *mašingeverske* paljbe, zatihne kada se
Persa zaglavljuje između stolica svojim nešto pre-
teranim, ali gipkim oblinama, nudeći goste, a nešto
se dešava, sigurno, i sa onim ćutljivim, koga se,
sluteći ko je, svi pribojavaju. Opijajući se, hvali-
šući se, urlajući vučje, čekaju na Persin mig, ili na
nečiji potez koji će da izvede stvar na čistac.

Dajući svima pomalo, ali u promenljivim lju-
bavnim dozama, tražeći nove i nove zaloge od prijate-
lja, na stalnoj zavodničkoj licitaciji, prigrnula je pri-
lično gotovine do trenutka kada je Blaž prispeo sa
dva *lastvagna* i unco pometnju među uobičajene
večernje goste. Naredio je da se skine sa kola i

unese u sobe novi nameštaj, priključi radio. Okrenuvši muziku na najglasnije, uz treštanje paradnih marševa, poizbacivao je iz kuće sve, smatrajući da je dao najveći ulog i da su ostali, i za ubuduće, izgubili partiju.

Rizikujući, očekujući da će se povređena družina osvetiti, ili bar pokušati da se vrati, počeo je zaključavati Persu u kuću. Ono *e* u Persinom sremačkom izgovoru, kad kaže *volem te*, neodvojivo od putenog prevoja njene gornje usne, sluša u sebi kao u inatu sa celim svetom, i zbog tog omamljujućeg *e*, što i nema mesta u reči *volem*, ali tako se kaže u Persinom selu, u stanju je da se u bilo koje vreme vrati, proveriti da li je ona sama. Slike sa večerinki sa drugima počinju da mu se vraćaju i da ga muče, raspliće konce unazad, ispitujući Persu. *Zašto se kod tebe napio i puco u zrak*, traži razjašnjenje, želeći tek sada da dozna i o njenim osećanjima, o kojima se, u muškom nedmetanju, baš nije vodilo brige. Čas mu se jedan, čas drugi iz bivše bratije ukazivao kao njena potajna ljubav, tu je tražio zamku i put kojim će Persa pobeći od njega.

Čisti prostor iznad njenih obrva, prijatnost okruglog čela ispod začesljane sjajne crne kose jedina je kapija zagonetnog. Ključ on, doduše, ima, ali samo dok živi ovako neštedimice, boreći se umesto da traje kunjajući, kao prestareli lovački pas bez njuha. Dok se spoticao o kaldrmu na putu, nalećući u mraku u bodljikavo šiblje i čičak, nije se pitao otkud ta groznica što ga iscrpljuje, ti hropci, kao

da se budan davi sred ružnog sna, to naglo stare-
nje. Besno je udarao štapom po plotovima, razdra-
žujući glasno kevtanje iz dvorišta. To u njemu si-
gurno je ono poslednje, pred staračku nemoć. Pla-
šio se mladih, za koje ništa još nije tako važno,
presudno, koji ne bi morali tako visoku cenu da
plate.

Matori keša, oseća podsmeh za sobom dok te-
tura niz mračnu ulicu, prekorevajući se, gotovo na-
glas, zbog onog glupog tepanja i preteranih než-
nosti. Pokuša da se seti kako je dok je bio mlađi
to činio sa ženama, ali opet mu se Persa sa svojim
okruglim, čistim licem, onako protegljiva, učini je-
dinstvenom i zna da će opet kao matori slinavko
da joj skida *štrikane zepice*, kakve se nose kod
nje u selu, da joj ljubi stopala i sve prema gore,
gadeći se razneženosti, ali ne odolevajući. U razum-
nim trenucima, svestan je da to što ima od nje nije
vredno sramote koja ga usamljuje u porodici i zat-
vara mu pristup u društvo ozbiljnih ljudi do kojih
mu je stalo. Ali baš to, što se tako noćima, drhteći
i zanoseći se, muči čudnim neizvesnostima kasnih
ljubavnih strepnji, kao da u svom životu ima još
išta bitno da rešava, to mu se činilo vrednijim od
svega.

20

Neprestano u *rajzefiberu*, učiteljka Marica trudi se da program hodočašća u Rim i Lurd bude što doslednije sproveden. Mada ranije nije putovala dalje od Beča i Pešte, u ono vreme kada su turističke turneje redak i neobičan događaj, sa svojom slavom *svitske žene* zadovoljna je što je *Žensko pjevačko društvo* baš njoj poverilo da povede grupu odabranih *hodočasnica* u daleki svet, gde, uostalom, uvažavaju preduzimljivost sa kojom pregovara i njeno znanje jezika, pa je tamo *Gnedige Frau*, a ne kao kod kuće, samo Marica. Suzdržavajući se ipak da ne zamori poverene joj *članice Društva* maksimalnim programom putovanja, obično se seti hodočasnika iz anegdote.

Povorka iz jednog od bačkih sela, muškarci s obaveznim *halpcilindrom* i kišobranom, žene u svečanoj, crnoj *rekli* na augustovskoj vrućini, u redu

dva po dva, dve po dve, odeljeni muški od ženskih kao što je i na sahranama, i u crkvi, dakle, u sasvim protivprirodnom poretku, uputili su se uoči *Velike gospojine* na Tekije, kao što će se opet, za to određenog datuma, uputiti u Aljmaš, ili u Morović napredujući polako, do crkve u kojoj će probdeti noć, uz pesmu, sve po molitveniku koji svako drži pred sobom otvoren. Vođa *hodočasnika*, ide ispred svih, kao solo-bariton — prvi otpeva stih koji ponavlja zatim ceo hor, u talasu nejednakih, ne baš usklađenih glasova, čineći skoro nerazgovetnim reči pesme. Na kraju još dve-tri nagluve babe, u večitom zakašnjavanju za ostalima iz povorke, zatrepere slabashnim, isprekidanim sopranom, ili kreštavim altom, zaostajući u povlačenju prstom po pesmarici, pa tek onda solo-bariton ponovo preuzme ariju i po molitveniku se ređaju dalje, strofa za strofom, napravi o tekijskoj gospi, sve do poslednje stranice *Vienca*. Najzad, ne želeći da nešto preskoči, solo-bariton otpeva i ono što, doduše, piše niže, ispod crte, sitnijim slovima i na nemačkom: *gedrückt, gedrückt in Neusatz bei Ignjat Fucks*, a povorka i to prihvati kao pređašnje stihove *na slavu, čest i diku gospi*, mirno dodavši obavezni refren, *Oj, Marijo*. Niko nije primetio zabludu preterane revnosti.

Učiteljica se Albina oduševila goblenima iz vatikanskog muzeja. *Kakav prekrasan rad*, krši koštunjave prste, srećna što će ubuduće, u argumentaciji svoje životne tvrdnje: *U pučkoj školi bitan je stilštih i pjevanje*, moći da se poziva na rimski do-

življaj, ne pretpostavljajući lepotu Rubensovih zamisli penelopinskoj strpljivosti vezilja. *Štilštih i pjevanje*, za Albinu to zvuči kao sinonim marljivosti i poslušnosti, učenje koje, uostalom, na čest učiteljici pokazuje najefektniji rezultat. To dokazuju izložbe ručnog rada, kao i horske tačke završnih školskih svečanosti. Kruna svega je dan kada Albina, kršeći ruke, mada je trema prošla, prima čestitanja djačkih roditelja. *Glasoviti Rubensovi gobleni*, do svog penzionisanja isticaće važnost ručnog rada, kontrolišući u razredu prve pokušaje u vezenju. *I u preparandiji su nas tako učili*, na pomen učiteljske škole, Albina uzdiše sa strahopoštovanjem. Dok ono *r* u *preparandija* struže u njenom izgovoru kao trenica, i sama veruje da devizu o najvažnijim školskim predmetima nije sama izmislila. Iz perspektive njenih kolega, za koje dobiti službu učitelja znači istovremeno postati crkveni orguljaš u župi, ono *pjevanje* imalo bi prioritet, jer sa *kora* stvari izgledaju drugačije.

Ima i onih koje su krenule na put verujući da će u Lurdu i zbog njih da se dogodi čudo. *A ja sam mislila da mi djevojke ne možemo imati rak na maternici*, nagine se na uho Tončiki Finka Šenk, poštarica u gradu, od onih starih frajli što su davno izgubile svežinu i lepotu, ali ne i naivnost, zbog izolovanosti u preteranoj čednosti, iskreno zaprepašćena onim što je zadesilo paricu joj po godinama, takođe neudatu Veronu Tinković. Verona puže po oltarima, iskićenim zahvalnicama i zavetnim darovima, drangulijama, dragocenim za one

koji su izmolili milost: od uvojaka kose, dečjih mašni, do zlatnine. Zavetuje se da bi povratila nadu u nemoguće. *Djevojka da, djevica ne*, Tončika zbu-
njuje Finku, koja na takvu kombinaciju ne bi ni pomislila. Tončika, koja se jedina od sestara uklju-
čila u hodočasničku turneju, niti hoda sa bedeke-
rom, niti sa molitvenikom. Uživa u torokljivom
ženskom izletu, sakupljajući građu za prepričava-
nje. Stanujući u pansionatu u Rimu u sobi sa Fin-
kom, zapazila je detalj koji karikira. *Da mi se ne
pokvare listovi i ne opuste hifne*, Tončika, skup-
ljajući usta kao da pravi puslice, zadiže suknju i
na vrhovima prstiju, kao trapava balerina, krene
koji korak bosa. Finka, skinuvši cipele sa visokom
potpeticom, sujetna na svoje nekada marlenditri-
hinske noge, i bosa, Tončika je videla, hoda tako
da joj listovi budu zategnuti, izdižući se na prste.
Ipak, lepota joj nije pomogla da se uda. Izbega-
vaju ponekad lepu devojkicu i kada nije odviše umi-
šljena, nije prijatno blizu sebe imati sliku tuđe sa-
vršenosti.

21

Šta, opet jedan nije erbovo, Tončika briše usta keceljom prevagnuvši se na stolici s jednog guza na drugi, Pol kuće, Albegovac, Pijana Huja, prebrojava na prste dobro poznate katastarske jedinice iz zlosrećnog testamenta Vende Pletera. Kanda će biti fro i sa malo manje zemle, predusreće već dobro obaveštenu Reziku, nestrpljivu i ušeprtljanu zbog popodnevnne sahrane, jer svaki put kad zvone šturmovi ona prva čuje i prva se obavesti koj je umro. Rezika je na svakom ispraćaju. Oni koji su se doselili još ne umiru, nego najviše oni koje zna, ili im je znala familije. U takvoj crnoj povorci, kao i u crkvi, svakog poznaje, Poslidni put u ovoj kući, seti se nekih svatova u kojima je bila, kojeg imendana, prilazeći odru da poškropi pokojnika ružmarinom.

Nije neobično što je umro neko od *nasljednika*. Od onih koji se direktno pominju u Vendinom testamentu niko više i nije živ. Tončika objašnjava zlu-rado da sada niko neće dobiti ni celu kuću, ni *pol kuće*, prebrojavajući pokojnikovu decu i decu njegove takođe pokojne sestre. *Maručiki i Ciliki četvrti del od jedne pole, Gustiki, Rudiki i Pavici treći del od druge pole*. Dok broj nasljednika geometrijskom progresijom raste, *tal* biva manji i tanji. Čini joj se, na kraju će se nasljednici toliko namnožiti da od Rezikinog *mala* za deobu neće ostati ništa. Pravedno bi bilo da je sve ostalo Reziki, pa da ona to lepo odmah preda njoj, Tončiki, na raspolaganje. Zato se prerano odlaženje nasljednika na *drugi svet* Tončiki čini vrstom kazne i božjeg suda. *A i onaj Gustika nešto mi je slab*, pokušava da u neumornoj jeki *šturмова* predskaže sledećeg. Gleda Rezikin pergamentski, dugački, mršavi vrat, zahvalna što se njena najstarija sestra ne predaje lako. Ma da joj se čini neumesnim što Tončika sve svodi na opipljivo, na pitanje *tala*, Rezika ostaje sa rukama u krilu, složenim brižljivo kao listovi u molitveniku. Primakavši se blizu smrti, ne doživljava je kao žalosnu stvar. *Vola božja*, misli dok je obuzima nešto svečano, tajanstveno, uzbudljivo kao neka-dašnja skrivena ljubavna uznemirenost. *Vola božja*, i jedno mesto ostaje prazno za imendanskim stolom, koji joj se, onako dugačak, preko cele sobe čini sve izlišnijim, jer su se i oni živi zamorili da dugovečnoj *svečarici* upućuju iskrene želje za dug život. *Daču taj astal časnama*, pomišlja, želeći da se

oslobodi uznemirujućeg prizora praznine i odsustava pokojnih na imendanskim večerama.

Za Tončiku je bitna imovina. Čak i kad nije u pitaju *tal* koji bi neko iz bliže okoline mogao *erbovati*, nameće joj se uzbudljiva igra pretpostavki, šta će kome dopasti u deo. Nije imuna od manije koju izaziva želja za nasleđem i ne *jedared* spojila je u mislima svoj *Albegovac* sa Rezikinim u jedan vinograd. Strast postaje primetna kad se počne više pažnje obraćati na starije rođake bez dece, ili bolešljive, nego na bliže srodnike koji ne pružaju šansi. Kao svaki porok, i glad za nasleđem poigra se sa svojim žrtvama. Povuč ih u zaslepljeno robovanje, ulagivačku službu budućem zaveštatelju koji je u početku u čudu, ali polaskan, a docnije sve počne smatrati normalnim, kao nešto što je *red*, jer rođake treba *pripoznavati*. Sve se pretvara u mučni kuluk, večito odrađivanje buduće oporuke, kao neprestani finiš pred ciljem. To iscrpljuje, sagoreva, izmamљуje poslednje snage upornih budućih naslednika, večito u strahu od konkurenata.

Terezija je sa ćutljivim zagonetnim osmehom odolela mnogim silovitim nasledničkim talasima, ne menjajući se ni za vreme njihovih nasilničkih dežurstava i ulagivačke pažnje, ni pred docnijim njihovim iscrpljenim, ozlojeđenim povlačenjem. Oni najstrastveniji, najuporniji, umirali su prvi, ostavljajući svojim potomcima vinograde i kuću tetka-Terezije i strast se u mlađima obnavljala novom nadom i snagom. Takvi koji misle da im je sve u

životu nadohvat ruke, stvoreni za naprasno i slučajno, prolaze kroz život tetke Terezije kao zrna krunice kroz strpljive prste, pobeđeni njenim usamljeničkim asketizmom. *Siroti Andra, furtom ti je divanio da opraviš krov*, sprda se Tončika sa upravo preminulim naslednikom, koji je brižno nadzirao svoju *polu* kuće, žalio se što zgrada polako propada, ali ne nudeći Reziki da on, kao budući suvlasnik, plati zidare. *Nek opravla ko bude erbovo*, dopušta i Terezija, mada preko volje, jer ne održavati kuću, znači računati sa vlastitom kratkovečnošću, sa vlastitom trošnom zemaljskom prirodom.

Po zapisniku, sastavljenom *dne 4. veljače 1954.* u kancelariji SRZ *Fruškogorski vinogradar*, po predmetu unesenog zemljišnog poseda, po katastarskim jedinicama i po *članu*, na dan istupanja iz kolektiva, može se videti, posle svih *trudodana* u dužnosti *brigadira*, Blaž Karas je dobio nazad svoj *vinograd u Zanošu, jutro i pol; vinograd na Pijanoj Huji, dva jutra; vinograd na Širini, jutro i tri motike; oranicu na Karagači, pet motika; šumu i livadu u Sadovima, tri jutra*, kao i sve od inventara što u međuvremenu nije rashodovano, izgubljeno, ili na drugi način propalo. Tako, na primer, nije vraćeno sledeće: *taljige, 1 kom.; ham dvoprežni, 1 par; vile drvene 3. kom; drljača gvozdена, 1 kom.; obrtalji za tumber, 1 par; srčanica, 1 kom; pomoćnice za seno, 4 kom.; ručke plehane za vino, 5 kom.; lanac za kočenje kola, 1 kom; lojtre dugačke za*

seno, 1 par; putunje, 3 kom.; birvadi, 1 par; plug špartači, 1 kom.; frtaljić, 1 kom.; kao što je zapisnički konstatovano. Međutim, konj *Vezir* ponovo kopka i topće u štali, skidajući sam *oglavinu* da bi mogao slobodnije da zamahuje grivom. Ne prekida glasno ruskanje, osim da sa vila ponad jasala dohvati pregršt suve deteline, šibajući se repom po uglačanim, crvenkastosjajnim slabinama. Blaž se vraća češagiji, bičalici, *kajasima, hamovima, timari* ga preže, *curika* među *rukunice*, držeći ga za *oglavinu*, visoko mu podižući *žvale*, kao da je ruka još snažna. Vraća mu se elan, kakav ga je zahvatio i pre pet-šest godina, kada je agitovao za upisivanje u zadrugu.

Ko prvi gazda, prvi sam unišo, podbočen, unosio se u lice kojem nevernom Tomi i kolebljivcu socijalističke kolektivizacije, svestan svog gesta, objašnjavajući nove reči, trudodan, okučnica, u pola rečenice presecajući one koji su, željni da budu malo grlati, kobajagi takođe bili obavešteni, ostavljajući ih da gestikuliraju u prazno, nezadovoljno nastavljaju, ali sami za sebe. Taj elan trošio se, zatim, tokom godina, ćutljivom mrzovoljom, apatičnim podnošenjem Angelinog čangrizanja. Kako Tinkovič nije unišo u zadrugu, prvi si bio nutri, a sad imaš ovo, zubom bi zakačila crno ispod nokta, ružno izdižući gornju usnu, što je njenim očima davalo onaj škiljavi, izazivački izraz, a celo joj lice pretvaralo u podrugljivo iscerenu masku, koju je Blaž gledao kao ovaploćenje svog zadrugarskog tavorenja i deo nezadovoljstva kolektivom pretva-

rao je u rastuću odvratnost prema ženi. Mučio se u sebi zbog njene aljkavosti, štalske smrdljive pleve po njenim *počnama*, zapahivanja ustajalim pišanjkom od *dolnih sukana* kada se maje oko njega, ne nalazeći u sebi snage da to prevlada. Izbrijavao se *kalamačicom* dva puta na dan i trljao se posle *mirisavom vodicom*, ali nekako uprazno, iz navike, bez namera i planova koji bi užegli pogled, ukrutili mu šiju.

Teruška je umrla i praznina koju je ostavila za Blaža se ispunila zlovoljom. *Znate gospoja, i vi čete opet dobiti*, ubeđivala je Angelu, natapajući u ceđ od iskuvavanja rublja *binde*, tumačeći svoja neredovna krvarenja ponovnim pojavljivanjem mesečnog pranja, mada su obe već dvadesetak godina u klimakterijumu. Za premor, slabost, ili kasnije bolove imala je, opet, druga tumačenja. Na samrti, dugo se borila da li da prizna Angeli greh i tako ode oslobođena, ili da ostane *poštena*. Ipak, u časovima kada joj se *onaj svit* činio važnijim od ovog, koji tek što nije napustila, izvukavši se na čas iz morfijumske opijenosti i halucinacija, poslala je po Angelu i Blaža, tražila *oproštenje*, grčevito hvatajući vezu sa bivšim životom. Persa se još pre Blažovog ulaska u zadrugu obesila, ostavljajući i kolonističku kuću, i zemlju, i radio, i nameštaj koji je Blaž kupio, žrtva ne zna se kakvih muških ucena. Sadašnja ljubavnica, Rozina, udata je žena. S obzirom na sve tanji Blažov *buđelar*, najednom ima briga oko dece, a i muž je, kobajagi, postao ljubomoran. Poziva Angelu u krevet, ali njeno dahtanje

otvorenih usta u *dolnoj perini*, šuškanje *luštrike* koja se mrví u znojavu prašinu, usireni mrak u sobi, njeno telo što, nezgrapno se nudeći, nikako ne uspeva da se povede za njegovim, kao da vodi plug iza kobile koja sagibajući vratom zapinje, i to mehaničko stiskanje, bez onog stapanja po ivicama svesti za kojim čezne, nikako ne vodi olakšanju. *Prevrnuti tumber, a ne žena*, nije mogao to da razume.

Povrativši zemlju, Blaž je prestao da se nateže sa Angelom oko *šlajpikera* i svakog dinara u njemu, ulagao je snagu u vinograde, kalemeći divlju lozu u *članu* gde je propalo čokoće, zamenjujući natrule i klimave tačke novima, kopajući jamiće i dovlačeći đubrivo, a takođe se bavio i sređivanjem iz zadruga vraćenog inventara. Podmazivao je *šprice* zamenjujući neispravne *ruže* i cevi, nadgledao bačvare koji su popravljali *kace*, *šusvajndle*, *vozelnice* i burad, menjali duge, nabijali obruče, naručivao nove *srčanice* kod kolara, nove *vage za orači plug*, razmrsivao *edeke za seno*, dao da se poprave i ponovo oboje amovi, počinjao da prelistava svoje knjige o vinogradarstvu, podrumarstvu, livadarstvu, svinjogojstvu. Vratilo mu se nekadašnje držanje, naročito kada je svoj veliki rakijski kazan, naručen pre rata prema velikom austrijskom katalogu gospodar-ske opreme, ponovo smestio u *rakidžinici*. To što je crveni masivni bakar kojim se ponosio ponovo u kući, činilo mu se najpouzdanijim znakom da nije kasno započeti sve iznova.

U jednoj od svakodnevnih čarki sa Angelom, ne odolevajući vlastitoj obnovljenoj energiji, dograbio je ženu za ramena, i, zapretivši joj da se ne vraća, ne obazirući se na zapomaganja, grubo je izbacio na ulicu. Nada se da će Rozina napustiti muža i preseliti se k njemu kada Angela tu više ne bude, ohrabren njenom predusretljivošću, otkako je ponovo počela da gleda u njemu *gazdu*. U besanici, morila ga je groznica želja i planova što se preko dana iscrpljivala u uređivanju kuće, jer sve je pripremao za *novu mladu*.

Katka, u postelji, izdignuta na tri velika čipkom obrubljena jastuka, u *nahtrekli*, sa karnerima, još žućeg i sitnijeg lica u toj uštirkanoj belini, sa izrazom preplašene usredsređenosti na neizvesnu tačku u sebi gde se bol priprema da izbije jače i nepodnošljivije, usred razgovora koji se vodi u sobi pouglasno; o lekovima, o jutrošnjoj lekarskoj poseti, o izgledima na ozdravljenje, ona povremeno ječi, kao da ju je patnja već izdvojila iz sveta zdravih, prema kome se u njoj javlja zavirljiva zlovolja. Čim zabrinuti, ocenivši po Katkinim stisnutim kopcima da spava, pređu na šapat, ili se povuku iz sobe, ona, gušeći se najednom u neravnomernom disanju, diže glavu sa jastuka zapomažući. Gašpar to prima racionalno, objašnjava da je *načito u medicinskoj enciklopediji* da su bolovi jaki, ali da sve potrebne lekove Katka prima i ponovo se vraća

pređašnjem razgovoru, pominjući još da Katka najjače bolove ima noću. Kada on pokušava zaspati ona jauče najglasnije. Zazivljući *majku božju tekinsku*, Liza kvasi krpe sirćetom, masira joj slepoočnice, podiže jastuke, tek kad se Katka primiri postaje opet neprimetna u sobi. Gašpar objašnjava da tako mora biti, da je bolest takva, da je on to *proštudiro*.

Jav, mene, jav, mene, Katka ponavlja da neće dočekati zoru, prekidajući se jecanjem i jaucima nadglavavajući pokušaje razuveravanja, dok Liza uplašeno baje neku vračku, od koje se i sama boji, ali u ovakvom trenutku od nje očekuje više nego od molitve. Mrgodno se osamljujući u svojoj bolesti, puna prekora prema zdravima, a onda opet preuveličavajući bol strahom, želeći da se o svom pravom stanju uveri posmatrajući i tumačeći izraze lica oko sebe, Katka na svojim jastucima sama vlada spoljnjim dramatskim stupnjevima bolesti. Gašpar je potresen, ali ukazuje da je situacija lekarski jasna, kao na dlanu, uverava da bolno mesto ne može da bude veličine dečije glave, kao što Katka tvrdi, nego najviše veličine golubijeg jajeta, stoički se pripremajući za još jednu noć bez sna. Šalje kući sve koji se nude da dežuraju pored postelje, pri čemu je Lizu najteže ubediti da joj je potreban odmor. Dok bude sedeo uz poslednje televizijske vesti i dok bude iščitavao u krevetu po koju stranicu, Katka će zajaukati samo poneki put, tražeći pilulu, čašu vode. Ali čim Gašpar, ostavljajući

jući da gori noćna svetiljka, pokuša zaspati, Katka započinje noćni monolog.

*Siromašak si bio kad si me uzo, sve je od mo-
ga, šta imamo, ti si zdrav, ništa ti ne fali, prebacuje
Gašparu što će je nadživeti, da bi ga na kraju op-
tuživala da želi i očekuje njezinu smrt. Ukoliko Ga-
špar ne počne raščinjavati njene reči da razbije
strah od smrti sa kojim se tako sebično hvata za
njega, mučeći ga nespavanjem zbog vlastite nesani-
ce, ona će glasno jaukati, vriskati.*

Ispraćajući lekara posle svakodnevne posete Katki, Liza se zakašljala, susprežući se i zatiskujući lice rubom crne marame. Na insistiranje da bude pregledana, brani se da joj nije ništa, nije se svukla ni pred kim, stid ju je i boji se. Kada je ispod široke *dušanke*, posle saplitanja pri svlačenju i zapi-
njanja oko kopči, osvanulo Lizino pileći mršavo
rame, videlo se da je prsa obložila masnim flanel-
skim krpama i dobro to uvezala. *Digod me uvatila
promaja*, opravdava se dok odlepljuju masne ugre-
jane krpe, uparene uz telo. *Samo će projči*, veruje
da će lekar i ostali odustati od nepotrebnog intere-
sovanja za nju, brine se da neko ode da se *najđe
Katki*. Da ne bi ležala sama, Lizin su krevet razme-
stili pored Katkinog. Čudila se što se brinu o *nje-
zinom kašlu*, bojala se da hripanjem ne smeta se-
stri, zbunjena što je gledaju bez marame, slepljene
kose, bez umetka koji je pričvršćivala *harnadlama*
u vidu *punde*. Na pitanja o zdravlju, Katka pominje
gospodinovu bašću gde će ležati *izmed borova*, Liza
se tuži samo da *furtom kašle*.

Oko njezine postelje ipak na neki ćutljiv način postaje sve dramatićnije. Ona liči na mrtvace na odru, čijim izrazom ne upravlja nerv bilo koje osetljivosti, pa podsećaju sve manje na sebe žive. Zbog odsustva grčevite, voljne ili nesvesne napregnutosti koja i stvara živi ljudski lik, sve se pretvara kao u tuđu posmrtnu masku, mada su crte iste. Lizino lice, uvek *skvrćeno* zebnjom, zabrinutošću, zemljano kao oskoruša, u stanjima anemične opuštenosti za vreme bolesti glačalo se, gužilo bore, produhovljavalo se, sticalo prozirnost i belinu. Taj je izmenjeni izgled zadržala, kao vila vlastite ružnoće, i kada je umrla.

*Sveti Tōma^z milo píače
Milo plače,
Ter dijaše...*

Činilo joj se da prolaze deca decembarskim sumrakom, na *Tucindan*, pevaju staru pesmu. Prihvatila ju je tankim glasom, kao devojčica koja još ispituje zvonkost svog soprana, titranje vlastitog glasa što nesigurno poleće iznad *kora*, ne dosežući do visokih vitraža gde se lomi svetlost. *Milo plače, ter dijaše*, ta pesmica, u naivnom dijalogu sveca sa božjom majkom, vraćala joj se kada je dolazila svesti, prepuštala se kao nekoj ganutljivoj radosti. Katka je ječala više uznemirena Lizinim disanjem, nego svojim bolovima. Nije se moglo odrediti da li Liza spava sedeći i klanjajući se s jedne strane postelje na drugu i sanja ono što nerazumljivo šapuće, ili se svaki čas trže u prisilnom bdenju, potpuno svesna, i njeno mrmljanje jeste poslednje što

hoće da kaže. Katka je ustajala i bdela, sve prestrašenija razdaljinom između trenutaka u bolesti kada su oni što pomažu još blizu, razumeju nas, i trenutka agonije kada niko ne zna za one patnje, one slike, onaj strah, u poslednjoj, potpunoj samoci. I kasnije, posle Lizine smrti, dok je po navici jaukala o *gospodinovoj bašči* i o zori koju neće dočekati, javljala joj se najstrašnija slika: Liza u besvesti skače sa kreveta, svlači sve sa sebe, kao da bi da svuče svoju starački opuštenu kožu i sa njome sve patnje. *Ne, nije još to*, pomislila bi potajno utešena, ali ne prestajući sa kuknjavom.

24

Osam sati uveče ne signalizira za sve časovnik s televizijskog ekrana, nego, koji minut pre nego što počne da se odvija vrtoglava traka oko globusa dnevnih vesti, ili koji minut posle, odmereno se zaklate zvona, što je naročito čujno leti, u predvečernjem stišavanju, i taj idilični angelus koji označava samo da je još jedan dan prošao, sa starinskom varkom jednoličnog i spokojnog nadglašava se sa televizijskim spikerom što tu varku razbija, izazivajući radoznalost, zabrinutost, napregnutost, osećanje da smo tamo gde se nešto događa, čak i ako je naš dan bio kao i prethodni. Rezika se seća da su se pre, jer je njen pokojni među prvima kupio radio, u to vreme kod njih sabirali gosti, smeštajući se oko senzacionalnog aparata, puni strahopoštovanja pred nevidljivim talasima, gotovo kao pred početak neizvesne spiritističke seanse, dok se posle muzičkog signala, u trenutku najuzbudljivi-

vijeg iščekivanja, ne začuje glas spikerske najave. Odsedela bi sa gostima koji sat pred aparatom, jer to se smatralo velikim provodom, međutim, prebirući u sebi pojedinosti proteklog dana u svojoj kući, ostajala je nezainteresovana za sadržaj govorenja nevidljivog, i čim je *glas iz kutije* prestao da bude nešto neobično, nije mu više poklanjala pažnje.

U Tončikinoj se porodici gleda televizija, pa mlađi nagovaraju tetka-Reziku, koja je, zapravo, već pratetka, da im se priključi, međutim, posle dva-tri pokušaja da nađe razonodu zagledana u treperavo oko ekrana, ona je to odbijala. *Furtom titra prid očima*, izgovarala se na oslabljeni vid, zevajući unapred pri pomisli da treba da se izloži nerazumljivim i zamornim sledovima slika koje ne uspeva da poveže. Pošto se među *ozbiljnijim svitom*, bioskop smatrao nedoličnom zabavom, nije se navikavala od mladosti na filmski jezik. Samo joj dugi kadrovi sa dinamikom koja nije drugačija nego u životu, nešto govore, i to ako se ne radi o gro-planu, čije koncentrisanje pažnje na detalj ne shvata, uplašena predimenzioniranim životom izdvojenih ruku, lica, očiju, što se miču po ekranu kao sa raznih strana prikupljeni, iskomadani delovi tela na dan strašnog suda, kada će, obećano je, sve opet da postane celina. U ponekoj sekvenci prepozna likove, situacije, pročita koji *titl*, međutim, to se sve začas izokrene slobodnijom montažom u, za nju haotični, nerazumljivo isprekidani program. Možda bi i gledala u ekran kao u kaleidoskop iz

prazničnih, *kirvajskih* dana detinjstva, da svi ostali u za nju nepovezanom kolažu ne nalaze smisla i, ipak, sasvim drugačije rasonode, što Rezika jasno primećuje po njihovoj udubljenosti u program i komentarima.

I tako, pošto godine ne dozvoljavaju pešačenje na *zornice* i *večernice*, pa joj je uskraćeno ono što crkva pruža kao spektakl, Reziki nasušni dnevni događaj može da pruži jedino *šaufenster*. Napregnuto iskošenog vrata, tako da joj iskoče mršave lopatice kao patrljci prevelikih krila, ostaje ptičji nepomičnih očiju zagledana kroz okno, vrebajući u onom jedinom kadru na ulici pred njenom kućom nešto uzbudljivo. Izolovana je od prolaznika ne samo staklom prozora, nego i posebnom realnošću gledaoca u klasičnom teatru, sigurnog da neće biti zahvaćen dešavanjem na sceni.

Tončika ima drugi način da se izdvoji i uživa, naročito u sparnim letnjim danima. U podrumu je dovoljno hladno, da bi se, i pored debljine koja joj smeta da dođe do vazduha, osećala ugodno. Spušta se do druge, treće, a kada su žege najnesnosnije i do poslednje *štenge*, udišući nakisela vinska isparenja, dah podzemne vlage, buđi, natrulih *birvadi* i sumporisanih buradi, za nju najpriятniji miris. Usijane, oznojene *butine* ne peku i glavobolja od sunca prestane u podrumskoj ustajaloj hladovini, idealnoj letnjoj temperaturi za njeno salo. Tada već, sedeći u polumraku, u kome se sve jasnije ocrtavaju obruči i duge petstolitrene buradi, biva privučena mirisom dinje koja se hladi

koju stepenicu niže, ili mirišom jela što je ostalo od ručka, pa se, za vreme daljnjeg boravka u podrumu *osoli*, štrpkajući komadiće *pečenke* ispod poklopca, ali se *osladi* bostanom. S vremena na vreme gasi žeđ, nalivajući u čašu malo vina iz flaše i štrcajući sode iz sifona. U paklu, kakav je za nju leto, lepljivo od znoja i prašine *napolu*, a od kuhinjskih mirisa nad pregrejanom pločom štednjaka i uparenog perja u zadahu neprovetrene sobe *nutri*, podrumška *štingla* je za Tončiku prava stepenica raja, hladovitog, punog jela i pića što miruje nadohvat ruke. Za mamu je u podrumu komunizam zadirkuju je sinovi.

25

Dan od čije se sparine Angela povlači u debelu hladovinu traje u dživdžikanju, u rasprskavanju prezrelih *aprikozni* po ciglama u dvorištu, u neodređenom hujanju, šumorenju, piskovima, kloparanju, trubljenju, lavežu, kokodakanju, gukanju, zujanju automobilskog približavanja i udaljavanja, zvukovima koji se obnavljaju u bogatim slojevima, sažimljući prostor nadaleko oko kuće i dvorišta u svakodnevno prividno zatišje. Onaj najneposredniji zvuk, zapravo izazov u odnosu na vanjsko previranje i usaglašavanje glasova, kao pod pojačavajućim slušnim aparatom, zunzaranje je muve u mikroakustici sobe. Angela se sa zelenog *plišenog kane-peta* diže samo na luparavu kaskadu kamena iz pračke po crepovima krova, sa mukom ispravlja zadebljalu, reumatičnu nogu. *Saperlot, ancikrsta vam dičijeg*, ne uspeva da uhvati na delu dečurliju što se razbežala, nego samo pokupi orahe u ispucaloj

zelenoj ljusci, koje su deca otresla, a nisu stigla pokupiti. Osim zbog kamena koji zatrese granu oraha, Angela prestaje da odmara noge i zbog golubova. U malteru *ganka* oni isključavaju rupe kada legu jaja, i protiv te golubije potrebe za krečom ona se bori isto tako uzaludno kao i protiv dečjeg inata. Kad uspe da iznenadi golubove, oni lenjo zamahnu krilima, spuštaju debele *trtice* dva koraka dalje, i mada Angela udara dlanom o dlan, zamahuje keceljom i viče, samo očekuju da se vrate zidu na koji su se navadili, tako da nadmudrivanje sa pticama postaje iscrpljujući program za ceo dan.

Sve o čemu Angela *študira* na svom kanabetu i jeste kako očuvati, održati što dalje od stihijskih prirodnih procesa i štetočina ono što ima. *Puna zemla aprikozna — struliće, lastar pušća za perke — mora se skrnivati, ne vidi se brazda od mišakinje — mora se opleviti, furtom kiša — mora se šprijati*, Angela u svom *študiranju* i ne pokušava da izbegne imperativno *mora se*. U pitanju su samo kombinacije, tj. kako organizovati. *Dva čovika dan i frtal, tri člana jim je ostalo za šprijanje*, ili nekako drugačije. *Uzajmiću pet hilada od Rozine, pa ću jim dati nadnicu*, postoje često novčane brige. U njenom *gazdovanju* nema ekonomike, ali ima nagonskog odnosa prema zemli. *Študiranje* na kanabetu povremeno se pretvara u polusan, kada Angela bunca, glasno naređuje. *Preži talige, curikaj Vezira*, protestuje nejasno, dogod ne zahrče, zatim se bunovno trže, ljuti se ako *kogod* lupa u prozor, tvrdi da nije zadremala.

Ipak, najčešće leži budna, sabirajući i oduzimajući u *glavi*, boreći se sa dugovima i sa vlastitim sve slabijim sklerotičnim pamćenjem. Brojke se pomešaju, pa s računima nikako da izađe na kraj. Pokušava da dokuči u koliko je nadnica otišao prvo jedan, pa onda drugi vinograd. (*Tekijaš* izdelfen u parcele za vikendice, *Albegovac* otkupila petroleumska firma da podigne motel i benzinsku pumpu), ali čuva se zaključaka, sa potrebom da, pored svega, nastavi život na kakav je navikla. Iz tih brojki, kao ispisanih njenim krupnim, nesigurnim rukopisom na marginama računa za struju, ili poziva od opštine za uplatu poreza, ona ne uspeva da se ispetlja. Dešava se da, brižljivo razvezavši prvo jednu maramicu, pa onda odmotavši *novce* iz druge, počne da prebrojava sav svoj *kapital*. Broji poluglasno, mičući usnicama i retkim sedim dlačicama *brkova*, opipava svaku novčanicu, da se ne bi zalepile, odvaja manje gomilice, namenjujući svaki svežnjić za nešto, ali, kao u pasijansu koji nikako da izađe, Angela ne može svoje šarene papirice rasporediti po stolu tako da pokriju sve što treba. Kao da ju je neko nenadanim ulaskom omeo, pa se zbunila, zaboravila o kojoj svoti se radi, počinje ponovo, pažljivo popljunuvši prste, i to može da traje čitavo popodne, da bi se ipak sve završilo mnoštvom optimistički nerealnih planova za isplatu.

Taki poštteni ljudi, makaršta divaniš, Angela nestrpljivo pocupkuje nogom, spremna da ustane, zatvara vrata i prozore, jer *svit sluša*, čas stišava-

jući neprijatni razgovor, čas sikući u odgovor. Nema argumenta koji bi je uverio da je nadničari varaju i potkrađaju. *Čisto je meni u glavi*, kao potcenjivanje vlastite sposobnosti da održava zemlju shvata i najmanji nagoveštaj na račun ispravnosti ljudi koji kod nje rade. *Ja njima celu nadnicu, a oni — pol dana kod mene, pol dana kod drugoga*, ponavlja posle u sebi sa nevericom ono što nije htela do kraja ni saslušati od komšija. *Nazlobni su mi*, teši se. Jednostavno nestajanje alatki, raznih klešta, motika, testera, kao u svakoj kući bez nadzora, zbuni je ponekad, ali ne traži krivce. *Ne bi oni mene prevarili, šta bi ja bez nji*, hvali se najnovijim nadničarima. Dozvoljava ipak pričanje o preprodavanju vina na balone, izvlačenom noću iz podruma, jer cela stvar nije vezana za najnoviji datum, ni za ljude u koje upravo ima apsolutnog poverenja. Kotrljanje buradi po dvorištu, *prezanje* kola, noćno dežuranje u *rakidžinici* u bakarnom odsjaju kazana, mešanje kreča i plavog kamena u *pozelenelim vozelnicama*, *opcigovanje* vina, metež koji ispunjava kuću, glasovi, ceo poznati ritual neophodnih radnji, za koji je kuća i građena kako je građena, sa podrumima, štalama, šupama, kokošinjcima i svinjcima, jeste ono *mora se*, jedino važno, životno pitanje. Ono na šta je utrošen ceo život *ne smi* biti samo pogrešna računica, nerentabilno gazdovanje, nerazumna stvar.

Želeći svaki dinar, toči vino i rakiju i pijancima koji zasednu za stolom u dvorištu, ili, ako je zima, u kuhinji da popiju koji *fraklič*, ili pola litre,

zadime smrdljivu cigaru. U dugačkim danima kada drugi ne navraćaju, sedi uz takve mušterije. Kod nekih prati tešku unutarnju borbu pijanice i trezvenjaka u istoj osobi. *Samo jedan fraklić*, govori takva pijanica-trezvenjak, sipa, gucne malo, začepi flašu sa rakijom i odgurne je što dalje od sebe. Posle, zataškavajući svoje izdajničke pokrete razgovorom sa Angelom, malo-pomalo primiče tu flašu ponovo sebi. U odsudnom trenutku, grčeci lice u refleksne grimase, češući se nervozno po nosu, vukući se za resicu uha, u neuspehu samosavlđavanja, odlučnom, oslobađajućom kretnjom je dohvata i naliva opet u čašu. Pijanci su jedini koji saosećajno slušaju Angeline beskrajne monologe. Refleksnim pokretima usana Angela prati svoje misli, ne računajući sa sagovornikom i sa njegovim sudelovanjem u razgovoru. Kao da je sve unapred snimljeno na traku, koja, ipak, ne bi mogla da se odvija bez ičijeg prisustva.

Deo poda od neobojenih, izribanih dasaka koji Blaž vidi ne pomerajući glavu sa jastuka čini mu se kao patos jurećih taljiga, kao da se na tom prostoru sažimaju svi koraci u izmicanju. *Lepo sam ga do-dvorila*, govoriće posle Angela, *čutio je čutio i najeda-red umro. Nije to za nas Angela, sve prodaj, i zem-lu i Vezira*, uzdisao je Blaž, a Angela to nije pri-mala kao savet, plaćen njegovim iskustvom tako skupo, da je ostao bez životne volje, nego kao lude, besmislene reči, koje onaj što zemlju ima i obra-đuje nikada ne bi izrekao pri čistoj svesti. *Prodati zemlu*, za nju je dokaz da je sa Blažom gotovo. Zemlja se prodaje samo na doboš, u znak sramote, kao poslednje što može da se desi.

Između zvrjanja vespe koja se gubi, i menjanja brzine automobila koji se približava, Blaž se na kratko pribere, da bi mu opet zasmetao novi talas

buke sa asfalta, uzdrmao ga kao nametnička, agresivna poruka spoljnjeg sveta. Brujanje preuzimaju nervi, sprovode ga razdražljivo po celom telu, koje, kao po čudnom alergičnom procesu, čini se Blažu, otiče, odbacujući to poslednje što dopire od života *napolu*. *Nije to više za nas Angela*, zahteva da se zatvore prozori. Ona mu pomaže da se, radi potrebe, podigne s kreveta, nagovarajući ga da primi lekara ili bar *gospodina*, boji se da će Blaž na sramotu izbaciti i jednog i drugog, ako ih samoinicijativno pozove. *Nije se ni ispovidao*, kukala je posle. Zapravo, moglo se reći da je, dosledno sebi, Blaž umro kako je i živeo, ne želeći da u poslednjem času izigrava pokajnika, zaplašen uobraziljom u svojoj malaksalosti, a Angela je sve tumačila njegovim rđavim odnosima sa *parokom*, od onog putovanja u Đakovo. Blaž se, kao presavesni crkveni tutor, požalio biskupu na nedozvoljene odnose pope Štefanovića sa gazdaricom, mlađom i zavodljivijom nego što priliči *župnom dvoru*, te predao ostavku na svoju počasnu crkvenu dužnost, u znak ozlojeđenosti. Ne zna se koliko ozbiljno je biskup to shvatio, ali gazdarica se odselila, a *popa* nije postao ni *dekan*, iako su mnogi njegovi pretходnici u *župi sv. Roka* bili i *opati*. Sigurno je samo da se popina gazdarica dopadala i Blažu, kao i to da je nad Blažovim *sandukom* Štefanovićevo opelo bilo kraće nego obično. *Popa* je mrzovoljno gutao slogove, mašući kadionicom u velikoj žurbi, kao da ceo obred obavlja besplatno.

Da li premor, iznuerenost u naporu da vinogradi vraćeni iz zadruge ponovo dođu do roda, da se

šteta u inventaru nadoknadi, zaboravi *trudodanska* oskudica, da li radost zbog čokota što su poneli, zbog grožđa koje je bilo jedro i slatko, a berba obilna, sva u previranju odviše smelih i poletnih planova za Blažove pozne godine, da li jed zbog oranice, prodate jer se vino nije otkupljivalo, a trebalo je platiti nadnice, ili gorčina zbog vinograda, prodatog da se plati porez i trošarina, tek poletni planovi pretvorili su se u ironičnu porugu, mučili su ga i izmoždili u vilenjačke časove sabiranja računa, ispisivanja koloni brojki, zakučastih kao đavolje poigravanje ljudskim htenjem i budnom svešću. Tu su se već javili prvi podmukli zastoji u njegovoj rešenosti da se razračuna sa onim što ga koči, sputava, i kao da je, u teskobnom bdenju, već tada osetio u prsima poznatu bol od udarca kopitom. Mislio je da je davno zalečena, ali njeno vampirsko kljuvanje iznad ključne kosti dokazivalo je suprotno, sve kao u davnom propnju konjskih sapi.

Po neravninama zidova su zatamnjenja od prašine, od promenljivih senki, od slepljene paučine. U zagušljivoj sobi, u isparenju postelje sa mlakim vonjem oznojene posteljine i opuštenog tela, Blažu se čini da koliko leži, toliko dugo su nepomični i kao mrtvi paukovi uz strop, kao da se, zaista, sve prekinulo. Njegove misli, sa čudnom poslušnošću izbegavaju žive, pa oni sa drugog sveta kao da se žele još jednom napiti ovozemaljske vode, prikazuju svoje zaboravljene već, mislio je, likove, govore reči što su dugo mirovale po rubovima pamćenja, a sada dobijaju dubine kao raseline, osmi-

šljene čitavim ljudskim vekom. Gleda na venčanoj fotografiji onaj vlastiti mladički izazov: ta iroška podbočenost sa urođenim smislom za pozu, mladoženjski *ružmarin* sa trakom, intenzivni pogled koji se ne obara lako, ne skreće u stranu, neprijetno osvetljen osmehom, samo jednim krajem fine usne pod kicoškim brkom, i već sa belegom iskustva, podseća ga da je to bilo posle Galicije i svega. *Ala smo begali, mi iz kantine prvi*, ne može da se ne podsmehne, i onaj zvuk klopotanja kazana i limenih porcija preko rovova, vezan najjače u njemu s osećanjem životne pogibelji, hladno ga žigne, stvaran kao u očekivanju metka u vlastita dezerterska leđa.

Mlada na fotografiji, sa srećnom tromošću u izrazu, sa onim lošim, ukočenim držanjem bez ženstvenosti, kao na odstojanju od sebe drži veliki buket, namešten u fotografskoj pozi. Ispod dugačke venčanice sa *šlajerom*, koštunjava oborena ramena, prevelika stopala, i sav taj *til* i čipke, i taj zamagljeni, sanjalački osmeh nove mlade, deluju kao preoblaka na pogrešnoj krojačkoj lutki, nekako nadodoljeno. *Dobro su joj sastavili onu tužbu*, seća se Blaž advokatskih formula i, komičnijeg i tragičnijeg od svega, onog nabiranja. *To je mogla samo Angela da išče: četiri falična porculanska tanjura i tri plehana, pet raspareni vilušaka, čabricu s maščom, 8 flaša pekmeza od šliva, 5 prazni flaša za mečati kisele paprike, deset veliki i mali modla za kolače i kitenkes, muzlica, cimenta od litre i cimenta od pol litre za mleko, teglica sa okrnjenim grlanjkom za sirče, levak mali za vino, sačurica,*

gevihtovi za kantar, velika kuvača za mešati sapun, cedilka za čvarke, kad se topi mast... Ništa Ona i Oni šta su Ju učili nisu zaboravili. Tražeći polovinu stečene imovine i još ceo svoj miraz, vinograd Tekijaš, žuti paradni fijaker, kravu junicu, 20 buradi vinski i 3 rakijski i pol zaklanog svinčeta, Angela je pominjala, jednu po jednu, svaku stvar iz dugogodišnje upotrebe u njihovom domaćinstvu koje je trebalo da se razdeli, *rastepe*, činilo se Blažu, sve do onih okrnjenih, tokom godina *hasniranih*, isluženih u dugogodišnjem svakodnevnom životu. I baš ti su se predmeti najjasnije prikazivali Angeli pred očima kada je diktirala advokatu spisak svega što od Blaža treba tražiti brakorazvodnom parnicom, privrženošću onome na šta smo navikli. A Blaž je upravo u nabranjanju tih najisluženijih, na izgled bezvrednih potrepština, ali od onih koji i čine kuću kućom, osetio krajnji doseg svoje odluke. Shvatio je šta će razvod sa Angelom, zapravo, da mu znači, u rasulu svega što se godinama prikupljalo. Takođe, tada je već zastrepeo da mu Rozina neće doći na prazno, na ono *jutro* zemlje na njegovom imenu. Pobednički izraz mlađoženje sa ružmarinom sa venčane fotografije, kome se toliko puta samoironično podsmehnuo, na jednom mu je ponovo postao jasan. Angelin bogati miraz, zemlja iz koje je pola veka izvlačio sve, ponovo je bila ograđena smehom nekadašnje velike, priglupе devojke iz komšijske kuće.

Izbacujući Angelu na ulicu, gurajući je kroz dvorište, savlađujući je kao konja zaintačeno ukip-

ljenog u mestu, izdržavajući njena zapomaganja i pretnje, Blaž joj je na mišicama i šiji, pa i na stražnjici, ostavio tragove što su se posle razilazili u masnice, dovoljne za lekarsko uverenje o fizičkom zlostavljanju, pa je i to ishod eventualne brakorazvodne parnice i deobe imetka činilo neizvesnijim po njega. *Moj advokat njojzi da napiše tužbu*, nervozno je trljao oči nad papirima, kao nadražene od trinja. *Trahoma*, nervozno je povlačio u ogledalu donji kapak nadole. Žiličasto crvenilo hvatalo se po beonjači, mada, sam to najbolje zna, nije trahom, nego *kukurek*. Stari dezerterski trikovi, za peče ga uvek oko kada mu i drugo šta zasmeta, bolje da je sebi pucao u nogu, nego što je upropastio, namerno, oči. Te večite vodice za ispiranje, hipermangansko ljubičasto isparenje, narodne lekarije sa cvetom krina i rakijom komovicom...

Jebem mu dim... ja... Ivan Paripovič... pi- jano se spotiče po sokaku Vepar, ohrapavelog grla, hrakčući i iskašljavajući se. Njegove psovke i, ko- bajagi samouvereno busanje nazalizirano odjekuju, kao kroz trublju. *Lojzika moja, ja samo tebe vo-* lim... pijančevo pozivanje na svoje odrpano i pre- komernom strašću za suknjom izblaćeno ime, ko- jim bi, kao štapom, hteo da se kuražno podupre, pretvara se u grcanje, glasno zacenjivanje u plaču duž ulice. *Kurve, kurve...* kao da prebrojava žen- ske bubotke i udarce šiljatom štiklom iskrivljenih cipela u svoje bubrege, priteže oko sebe večiti kap- larski šinel iz prvog svetskog rata, uskraćen u svom poslednjem ljubavnom zadovoljstvu, da po-

smatra *devojke* dok *radu*, jer ga je ispljuvala, is-
cakala kroz vrata jedine prostorije koju ima za
stanovanje i koju jeftino izdaje *ženskama*, neza-
hvala *droca* ili koji od iznerviranih, energičnih mu-
šterija.

Ja, Blaž Karas . . . ironično parafrazira Blaž, ne
dižući glavu s jastuka, plašeći se u duši onoga što
se dešava s Ivanom Paripovićem, kao hiperbolično
izobličnog, unakaženog vlastitog stanja. Kao zbog
vlastitog poniženja ostaje u njemu još dugo nepri-
jatnost. *Angela moja, ja samo tebe volim* . . . na-
stavlja da ojađeno parafrazira, sećajući se pokojne
Paripovićke, koja je, smežurana kao iskljicali krom-
pir, *odelena od astala i poste*le, u svom delu kuće,
dugo bila svedok sve sramotnijeg srozavanja muža,
ali još se jasnije sećajući vlastitog *mea culpa*, kada
je molio Angelu da se vrati, miteći je kesicom *svi-
lenih bombona*, ubeđujući je čas skrhanim polaga-
nim rečima, čas pokajničkim ćutanjem. Rozinino
odbijanje da se preseli k njemu, iz treće mladosti,
koja ga je držala injekcijama ženski lažljivih obe-
ćanja, podgrevanjem samopouzdanja na klimavim
nogama, naglo ga je srozalo u staračku klonulost,
ubitačno ga preseklo, i ona prkosna, kao pod veš-
tačkim stimulativima iskočila žila kucavica, sva od
pulsacija i trzaja, opustila se. U doba mirenja s
Angelom lice mu je već imalo belu, nezdravu boju,
a obrazi su mu bili prošareni ljubičastom mrežicom
naglo poprskalih kapilara. Ležeći glave iskrenute
zidu, izdižući se povremeno na duplim, visokim
jastucima da se ishrakne u pesak pljuvaonice kraj

kreveta, sve je merio razdaljinom od vlastitog života koju su mu dala ta dva mesaca dok je ili čekao smrt, ili joj se samo nije opirao.

Od Blaža, muškarca u snazi, pa do Blaža samrtnika, moglo je izgledati drugima da je bio samo nagli rez, ali on je znao za krahove koji su se gomilali i za svoju dugu borbu sa klonućem. Od časa kada je spoznao da nije prevladao, pa do časa kada ga je Angela ostavila samog da umre, bilo je proteklo upravo ono vreme, potrebno da njegovo telesno biće do kraja posledi klonuće u duši. Smušeno preturajući po pretrpanim *ladlicama* punim starih lokota, *pipa*, čepova, *colštoka*, eksera, klinova, krpa otcepljenih od isluženih čaršava da se omota vranj za bure, tražeći sveću koju u ruci mora da drži samrtnik, pipajući po ormarima u drugoj sobi iza naslaga krevetnine, rušeći po *stelažama* u *špajzu* tegle sa stvrdnutim, kandiranim pekmezom od šljiva, pocrnelim, sasušanim kompotom od *gunja*, nalazila je samo prazne čirake, zamazana kandila, zazivljući čas *divicu Mariju*, čas psujući *ancikrsta*.

Izdignut nad uzglavljem ramenom, u pokretu kao da ustaje, pridiže se sa *sica* da *ošine Vezira*, ili da opsuje Angeli, *šlampači koja nikad ne zna di šta stoji*, kao da je bio nepravedno presečen, sa odnekud ponovo energičnom borom u ivici usne, kakva se zna javiti kod nagle smrti. *Zdreknice se na mene*, Angela se *poplašila* od onog grčevitog u njegovom pogledu, dok nije shvatila, nagnula se, vapijući, dozivajući komšije, krajičkom *kecele* brišu-

ći slinu s njegove brade. U darmaru isprevrtanih ladica, ispreturanih ormara, sa kreveta skliznule posteljine, u vonjavom dimu zagašene sveće, Blažu su se crte smekšavale, opuštalo se ono, samo njegovo u izrazu. *Da barem koju godinu budem udovica* priželjkivala je Angela dok je Blaž prema njoj bio prek i naopak, pa je i ostala posle njega sa potrebom da se naplati za ono večito: *Angela, jezik za zube*. To je potreba koja suzbija žalost i, u poslednjim godinama života, vodi precenjivanju sebe, budalastim, smešnim i žalosnim postupcima. Žureći se, u takmac sa pokopanim moćnikom, te vesele udovice ili udovci, sa lakoumnnošću onog ko se još nije okušao, srljaju tamo gde su mudriji i jači poredgli. Tako se i Angela posle upustila u rvanje sa *zemlom*, ne shvatajući Blažov poraz.

Prolazi se pored poznatih kuća sa *kiblom* koje mogu da se zamisle obojene tako da se jasno ističe razlika između nešto izbočenih ornamentalnih površina na fasadi i ostalih delova zida. *Ajnfori* su sa velikim, dvokrilnim, lučno nadsvođenim kapijama, ukrašenim izrezbarenim rozetama ili ovalima sa vitražom. Kapije su visoke i široke da kola sa plastom sena mogu ući ispod svoda na kome je ispisana godina gradnje i inicijali onog ko je kuću podigao, sve uokvireno bogatim grozdovima, u znak vinograrske tradicije. Takođe, prolazi se pored drugih kuća na kojima su naivni *kiblovi* srušeni, jednostavno stilizirani reljefni ornamenti nestali, a umesto ona dva prema ulici okrenuta prozora, probijen je uniformni jedan, a i kapije nisu iste, od masivnog drveta, nego od nekakvog lima.

U *Gradu*, prolazi se pored marijaterezijanskih jednokatnica iz čijih kapija i *kvelbunga* bije mračna promaja kao iz svih zapuštenih kućerina, mada su fasade renovirane, tako da su zakrečeni i mali kipovi svetaca u nišama i spomenploče sa kojih se više ne čita. Pozadina je *Trandament* sa svojom žutom ilovačom, u kojoj je lavirint bedema i laguma, i onaj čuveni, tamni, zeleni škriljac ogoljen Dunavom, izbočen nad širokim ravnim prostorom. Te kuće u *Gradu* obično svi gledaju, ako se okrenu na tu manje osvetljenu stranu, sa visine bedema, zapažajući široke, kitnjaste dimnjake, patinirane crepove, pozeleneli zvonik, međutim, jedino odole, sa ulice *Grada*, vidi se da je tim jednokatnicama tvrđava jedina moguća pozadina i razjašnjenje za sve.

U *Rokovom dolu*, prolazi se pored potoka i oronulog kipa kužnog sveca zaštitnika sa psom, dok se iščekuje prva bujica da od smeća i odbačenih starudija sapere gotovo presahlo korito, po čijim stranama u bagremov hlad silaze gušćja jata. Tu se prolazi i pored groblja, gde se čitaju imena i prezimena i ono oproštajno, *rajska svitlost svitlila* joj, na pločama koje se neće gonetati dugo. Gusti crveni krovovi sa smradom svinja i kokoši, držanih na odviše malom prostoru, sve na parceli nekada Rezikine ledine uz grobljansku ogradu, opominju da tu uskoro neće biti groblje. Liza leži s Njom, Blaž s Angelom, Tončika u grobnici sa drugim mužem, Katka sa Gašparom i kćerkom. Na ploči pod kojom već oko sedamdeset godina po-

čiva Venda Pleter urezano je i Rezikino ime sa datumom rođenja i sa prve dve cifre godine smrti. Čeka se još uvek na one poslednje, sudbinske brojke.

Ona, poduprta štapom, sedi na ulici, na stolici koju brižljivo iznosi pred kuću, jer kroz *šaufenster* više ne može da se gleda. Rolo, slično rashodovanoj harmonici, koja se rasklapa na sve strane, ne može da se niti podigne, niti spusti, zaglavljen je u prozoru, otkako je krov popustio, pa se cela fasada iskosila. Opasno je da ulazi u svoju sobu, pa se preselila u letnju kuhinju u dnu dvorišta. Neko od naslednika prođe, kobajagi slučajno, javlja se Roziki ljubazno, zaustavlja se da porazgovara, međutim, ona tu najnoviju generaciju svojih rođaka ne poznaje. Ipak, ako joj se lice učini poznato, pokuša da nagađa. *Gle, to si ti Anice*, raduje se, dok rođaka, zbunjena što ju je Rezika tako lako zamenila sa vlastitom bakom, ili u najboljem slučaju sa majkom, ne pokuša da sve objasni, mada je jasno — najnoviji deo porodične genealogije Reziku ne zanima. Rođaki preostaje samo da sa uzdahom pogleda ruiniranu kuću, ne shvatajući paradoks. Kuća se ruši, jedno po jedno koleno naslednika umire, a Terezija sa svojim velikim štapom ostaje kao Pitija na hiljadugodišnjim ruševinama Apolonovog hrama.

Mogu je videti i na groblju, kako nezadovoljno čupka travčice oko ploče pod kojom su Ona i Liza, ili njen Venda, ili neka od sestara o čijem poslednjem počivalištu nema ko drugi da se brine. *A pla-*

tila sam groberu, nezadovoljna je što grobar ne održava sve u boljem redu, ali još je nezadovoljna pokojnim sestrama. Ja sam sve nji obilazila, kod svake sam išla, ljuti se, a sada kod mene ni jedna ne dođe, zajeca nad svojom samoćom u kojoj su je srećnije, neobazrive sestre ostavile. Prekorevajući ih, zastane kod svakog groba, promrmlja glasnije završetak molitve. Smiluj se nami, uviike amin, uvređeno gundajući vraća se kući, doduše polako, sa štapom, ali bez ičije pomoći.

Iz automobila, dok se juri cestom, i po mraku se vide tri krečnjački bela krsta na bregu kao i *postaje križnog puta*. Ali to je beskrajno pitomija varijanta Golgote, jer vinogradi se penju skoro do raspetih, Isusa i razbojnika, pa je sve ublaženo plemenitošću vinove loze. Tuda prolaze poljski putevi prema ataru, gde se može pokazivati na mirne uzbrdice i zaravni. *Karagača, Albegovac, Vizirac, Pijana Huja*, već nešto prilagođena, izmenjena imena čuvaju uspomenu na odbleske krive sablje i topot razbijene konjice, kao i onaj polumesec sa zvezdom na kupoli Tekija. *Širina, Zanoš, Mišeluk*, imena su koja se takođe pišu kredom po buradi posle berbe, jer je svaki od tih bregova drugačije okrenut suncu i vino je različite jačine, sa različitim brojem *gradi*. Penje se između čokota u *članu*, ili po uređenim *krajnačama* do zaravni sa žitom ili detelinom, odakle se gleda na Dunav, ritove, šume, rukavce i ade, jer odasvud se pogled najradije svraća ka vodi. Mogu se brojati i magličasti zvonci, koviljski, kački, na drugoj obali, sa koje vetar zanese zvonjavu, nestvarnu kao daljinom ulepšani pejzaži.

Putevima u ataru prolazi se taljigama, tandrka-vo, u *pol četiri ujutro*, sa prašinom koja se širi iza kola kao ona belina iza mlaznjaka u nebu, zahvatajući svojim tragom sve više. U vinogradu, na vrh tačke oslanja se libela treperenjem nevidljivih krila i u vazduhu mnogo toga ne vidi se i ne čuje, samo tišinu čini ispunjenom, prisutnom, daje joj život. Smeđi skakavac, nevidljiv u iskopanoj brazdi, uz suvi šušanj širi u skoku plava i crvena krilca, roda se lebdeći spušta prema ritu i oseća se težina njenog zamaha, trčak se sakriva pod grumen. Zec iz deteline, prepelica iz žita, miris zove iz jarka orlovi nokti u bregu. (*Orlovi nokti, šugavo dupe*, dečja povika sa krajnje zlobnom željom škrtici, koji ne razvezuje kesu, mada su mu čestitari upu-tili lepih novogodišnjih želja.) Grožđe u zrenju i ose, tandrkanje *vozelnice* sa *klukom* u berbi, trzaj grivom uz drvo zauzlanog konja, zvek motike, zamah kojim se kosi, sve što se prepoznaje kao ono pravo, veza je sa komadićem zemlje koja nam pri-pada po dubokom osećanju prepoznavanja.

POKRETAČ EDICIJE »KAIROS« JE GRUPA PISACA
(MIROSLAV ANTIĆ, GOJKO JANJUŠEVIĆ, VASILJE KALEZIĆ, TOMISLAV KETIG, JASNA MELVINGER, PAVLE POPOVIĆ, DRAŠKO REDEP, FLORIKA ŠTEFAN, RADE TOMIĆ, PETKO VOJNIĆ PURČAR, PERO ZUBAC) A FINANSIRAJU JE POKRAJINSKA ZAJEDNICA KULTURE SAP VOJVODINE I OPŠTINSKA ZAJEDNICA KULTURE
NOVI SAD

Edicija »Kairos« — Jasna Melvinger: Pet sestara — Izdaje: Radnički univerzitet »Radivoj Čirpanov«, Centar za dija-film i izdavačku delatnost, Novi Sad, Vojvodanskih brigada bb — Za izdavača: Stojadin Ljubenković — Korektor: Nada Kašić — Štampa: »Prosveta«, N. Sad, 1972. godine

Rade Tomić: TREĆE OKO • Pavle Popović: KAMENA ŠUMA • Tomislav Ketig: POMRAČENJA • Vasilije Kalezić: KRITIČKI SPOROVI • Draško Ređep: VOJVODINA STARA • Đorđija Tripunović: ĐAVOLJI ZABRAN • Slavko Almažan: RUŠ • Miroslav Antić: LEVA STRANA SVETA • Florika Štefan: MESTO ZA LJUBAV • Pero Zubac: RAZGOVORI SA GOSPODINOM • Damjan Malešev: NOĆNIK • Milorad Crnjanin: LETI NEBOM STEFAN CRNJANIN • Pavle Ugrinov: DOMAJA • Ištvan Domonkoš: PUNJENA PTICA • Dragan Jeremić: LICE I NALICJE • Vojislav Vulcanović: HOD KA LIKU • Momčilo Paraušić: KUĆA VODE • Jasna Melvinger: PET SESTARA • Bogdan Čiplić: GRAŽDANKSE EKLOGE • Vičezoslav Hronjec: SO, ALI PESAK

